

קונטרס

תכלא דחלזון

בענין אם שבלול הימי הנקרא פורפורה

הוא החלזון של התכלת

נערך כס"ד

ע"י

אליעזר הול

בני ברק

תשע"ג

RABBI MOISHE STERBUCH

CHIEF RABBI

and Vice President of
of the Orthodox Rabbinical Courts
JERUSALEM

techev Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים
מח"ס מקצות חמ"ס ושל"ח השו"ב והדעות
רב בית הכנסת הר"א, ו"ל בספר הכותל הר-נוף
מנן נשיא הקהילה החרדית
בקהל"ק ירושלים ת"ז

בעזה"י כ"ח בתמוז תשע"ב

לכבוד הרה"ג המופלג רבי אליעזר הול שליט"א

קיבלתי קונטרסו שמוכיח בעליל נגד מה שמפרסמים כי ה"פורפורה" זהו החלון שהיו עושים ממנו תכלת לציצית, וראוי לכל אחד לזכות לקיים מצוות תכלת בציצית, וכפי הנשמע הרבה בני תורה התחילו לחשוש לדבריהם והטילו תכלת בציצית. וע"ז מוכיח בקונטרסו מכמה וכמה הוכחות ברורות שאין לפורפורה שום קשר לתכלת, שבגמ' (מנחות מד.) מכר שהחלון התכלת גופו דומה לים, ובריי"ו (ופירש רש"י תבנית דיוקנו) דומה לדג (וברמב"ם מבר' שלא רק דומה לדג אלא שהוא עצמו דג וכלשון הרמב"ם "זהו דג") והו' לכל הפחות שבעים שנה, והפורפורה רובם אינם דומים למראה הים, וכן צורת הפורפורה אינו כדג כלל, וחיים רק עד שבע שנים, וכן בירד' שבת (פ"א ה"ג) מוכיח שחלון יש בו גידין ועצמות (וכפי שפירשו הגליון הש"ס ובטוב ירושלים שם) והפורפורה אין בו גידין ועצמות, וכן שרעת הרמב"ם דהחלון דתכלת דמו שחור כדיו שזה אינו בפורפורה, ועוד שכזה"ק מפורש דהחלון דתכלת נמצא בים כגרת, וא"כ מוכח דהפורפורה שאינו נמצא בים כגרת רק בים התיכון בין צור לחיפה אינו החלון דתכלת.

ובקונטרסו מבאר דדברי הזה"ק אינו סתירה למה דאיתא בגמ' שבת כו. דנבזראדן השאיר בא"י צידי חלון בין סולמות של צור לחיפה, דשני מיני חלון יש, אחד החלון שמפיקים ממנו התכלת למצוה שזהו בים כגרת וכמספר בזה"ק, ועוד איכא מין אחר שמשמש בים כדמו לצביעה, ואותו מין מכונה חלון מחמת הרמיון שבינו לחלון התכלת, שמשניהם צובעים בדמם, ואותו חלון נמצא בין חיפה לצור, ומביא שכבר כ"כ היד רמה (סנהדרין צא) דשני מיני חלונות יש. וא"כ אודא עיקר ראיתם שהפורפורה זהו החלון דתכלת שזהו מהא שהפורפורה נמצא בין חיפה לצור. ראיה"נ דהפורפורה הנמצא בין חיפה לצור זהו החלון המוכא בגמ' שבת כו: אבל אותו חלון אינו החלון דתכלת לציצית.

וכן מביא מספר הקנה דהחלון דתכלת שוחטים אותו ומוציאים את דמו, ומבאר שא"ז סתירה להא דאיתא בגמ' שבת (עה) דמקפידים להוציא דם החלון קודם מיתתו, דהגמ' מיידי במין חלון שאינו החלון דתכלת, וכנ"ל דיש שני מיני חלונות, וא"כ הפורפורה שאין בו שחיטה כלל מוכח שאינו החלון דתכלת לציצית.

ומביא עוד ראיות ברורות ואכמ"ל. והמתחזקים שהפורפורה הוא התכלת, נדחקים ליישב כל הוכחותיו, אבל המעיין ביושר ישפוט בצדק שתירוציהם רחוקים מהאמת.

תודתי שלוחה

לידיד נפשי המופלא

הרב פסח בודנהיימר שליט"א

שפלפל איתי בכל הדברים בלימודינו בצותא בכולל פוניבז'

ותיקן וסידר הדברים ועשאן שיהיו ראויים לעמוד על שולחן מלכים

ויזכה לישב בשמחה ובשלוחה באהלה של תורה לאורך ימים ושנים

RABBI MOISHE STERBUCH

CHIEF RABBI

and Vice President of
of the Orthodox Rabbinical Courts
JERUSALEM

techev Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האסכנים
חיים מקדש חיים ושלום השוכות והתנועות
רב בית הכנסת הגדול, ויל"ם במרכז התורה-הר-נוף
בנין נשיא הקהילה החרדית
בקהילת ירושלים ת"ז

RABBI MOISHE STERBUCH

CHIEF RABBI

and Vice President of
of the Orthodox Rabbinical Courts
JERUSALEM

techev Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האסכנים
חיים מקדש חיים ושלום השוכות והתנועות
רב בית הכנסת הגדול, ויל"ם במרכז התורה-הר-נוף
בנין נשיא הקהילה החרדית
בקהילת ירושלים ת"ז

דהנה איתא בגמ' (סנהדרין פח:) דבהוסיף מין אחר על ד' מינים ולולב, לרבנן דלולב אינו צריך אגד א"כ אין המין החמישי מחובר לד' מינים, ואמרנן "דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי". ודעת התוס' בסנהדרין שם והמ"ם דהאי טעמא "דהאי לחודיה קאי" נאמר ג"כ לענין שמחמת כן אינו עובר הלאו דבל תוסיף שלא הוסיף על המצוה דכל אחד עומד בפ"ע. אבל התוס' סוכה (לא:) וכן דעת הרשב"א (שורית הרשב"א ח"א סי' תס"ח) דהא דקאמר הגמ' "דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי" נאמר לענין שמחמת כן לא נפסלו הד' מינים ויצא יד"ה, אבל לענין לעבור הלאו דבל תוסיף עובר אפי' דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. (ודעת המאירי בסנהדרין בשם גדולי הדורות דלא רק שעובר בבית אלא גם פסל המצוה. ולא מועיל הסברא "האי לחודיה קאי" אלא לענין שאינו נעשה זקן ממרא אם הורה לעשות כן). ועיין בביאור הלכה סי' ל"ד שכתב דלשיטה זו אם מניח תפילין דרש"י יחד עם תפילין דר"ת, אע"ג דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, מ"ם עובר בלאו דבל תוסיף, ולכן המניח של רש"י עם תפילין של ר"ת צריך להחנות שאינו רוצה לצאת יד"ה רק באותו תפילין שהוא אליבא דהלכתא והשאר הוא כרצונות בעלמא. ולשיטה זו מבואר דאע"ג דלא שינה כלום בחפצא דמצוה דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, וכגון שהניח תפילין של רש"י עם תפילין של ר"ת שכל תפילין עומד בפ"ע ולא נשתנה כלום בחפצא של התפילין, מ"ם אם בשעה שמקיים המצוה הוא מכוון לקיים המצוה גם בדבר נוסף עובר בבל תוסיף.

וא"כ הי"נ המטיל צבע בציצית ומכוון לקיים בזה מצוה תכלת אם האמת שאינו תכלת עובר בבל תוסיף, שאף שבעצם צביעת החוטים לא שינה המצוה דהא מותר לצבוע חוטי הציצית (וכמ"ש בשו"ע סי' י"א ס"ה) ואין בזה איסור בל תוסיף, מ"ם כשמתכוון לקיים בצבע מצוה תכלת שזהו חלק ממצוה ציצית (וכמ"ש הרמב"ם הל' ציצית פ"א ה"ה שתכלת ולבן "שיניהם מצוה אחת"), נמצא שכשמתקיים מצוה ציצית הוא מכוון לקיים מצוה ציצית גם בעצם החוטים וגם בצבע וא"כ עובר בבל תוסיף, שמכוון לקיים המצוה בדבר נוסף מלבד המצוה, (ולדעת המאירי הנ"ל לא רק שעבר בבל תוסיף אלא גם פסל המצוה).

[ואין לומר דכמו דכתבו התוס' בסוכה דבהוסיף מין אחר על ד' מינים, והמין הנוסף הוא שלא כדרך גדילתו, אינו עובר בבל תוסיף, רמב"ם דקיום המצוה הוא במינים כדרך גדילתו, אינו עובר בבל תוסיף אלא כשהוספה הוא מעין המצוה והיינו במינים כדרך גדילתו. א"כ הי"נ נימא כאן דלהאמת שאי"ז תכלת נמצא שמקיים המצוה רק בחוטים, וכיון שקיום המצוה הוא רק בחוטים אינו עובר בבית אלא כאשר שהוספה תהא מעין המצוה והיינו כשמוסיף חוטים, אבל בהוסיף צבע שאין הצבע מעין הרבר שמקיים בו המצוה אינו עובר בבל תוסיף. דזה אינו דכבר ביארונו במועדים חמנים (ח"ב סי' ק"י) דמש"כ התוס' דאינו עובר בבית כשהמין הנוסף שלא כדרך גדילתו, היינו דוקא כשלא המין כשהמין, אבל אם נתכוון ליטול המין למצוה עובר בבית אף אם זהו שלא כדרך גדילתו עיי"ש. ומה עוד דהא"ר (סי' תרנ"א) הביא מספר האגודה דגם כשהוסיף במין שלא כדרך גדילתו עובר בבית, וע"ע בבכורי יעקב (תרנ"א ס"ק ג) שמבאר שיטת האגודה ואכמ"ל].

ופלא הדבר שכבר כמה פעמים טענו שמצאו החלון ולבסוף נחברר שאי"ז החלון. דהנה כידוע האדמו"ר מראדזין וצוק"ל טען שגם הדיוטות זהו החלון דתכלת והבאים אחריו הוכיחו בודאות שאי"ז החלון דתכלת. ואח"כ בא הרב הרצוג וטען שגם היעטינה זהו החלון דתכלת (ונקתבל כן אצל חסידי ראדזין, שלאחר המלחמה לא היה ידוע להם האין להפיק התכלת מה"דיעות"ן ועל כן היו צובעים בדג "היעטינה". ועכשיו בזמן האחרון מצאו מין הפורפורה ופירסמו שזהו ודאי התכלת ומפרסמים כן בעלונים וטוענים שעכ"פ זהו ספק וספיקא דאורייתא לחומרא, ותפשטו והולך ללובשו, ועכשיו בא בקונטרסו ומוכיח בעליל שהפורפורה אינו תואם כלל לסימני החלון הטובא בחז"ל ודבריו ברורים.

וכשהאדמו"ר מראדזין וצוק"ל טען שגם הדיוטות זהו החלון דתכלת ושלח לגאונאי ישראל שיסכימו לדבריו, לפי הידוע לנו, רובם ככולם של גאונים והצדיקים לא רצו לקבל דבריו וכמ"ש בערוך השולחן (סי' ט' סי"ב) עיי"ש. והיו מגדולי ישראל שפירשו טעמם שחלון התכלת אינו דג "שנאבר" שאפשר לנו למצוא, רק שהקב"ה "גנז" לתכלת ולא יתא בתוכינו עד ביאת משיח צדקנו (וכ"ה לשון המד"ר ומדרש תנחומא "שנגנז" התכלת), וכפי הנראה כך היה מקובל בידעו דור דור שהקב"ה גנז התכלת, ולכן במשך כל הדורות לא חיפשו כלל למצוא החלון דתכלת, ומנהגי ישראל וקבלתם תורה היא.

ובכתבי האר"ז'ל מפורש הטעם שנפסק מאיתנו התכלת (מזמן הגאונים ואילך) שזהו משום שהתכלת דומה לרקייע, ומרמז שאנו מונתנים בהשגחתו יתברך, ולכן בזמן שזכינו לנסים ממש והיתה השגחת הקב"ה בגלוי היה מצוי אצלנו התכלת. אבל בזמן הגלות שהנהגת הקב"ה הוא בהסתר, נעלם מאיתנו התכלת. וא"כ לפי"ז בזמנינו שאנו הסתר בתוך הסתר ואפי' בא"י פלטרין של טלך ורודפים החרדים, ודאי שעדיין לא הגיע הזמן שיתגלה התכלת.

ובעיקר טענת המצדדים ללבוש היום התכלת שטענתם דאף אם אי"ז ודאי שמקיים בזה מצוה תכלת מ"ם מספק ראוי להטיל הצבע בציצית, כיון שאם לא ידעיל לא ידע שאם אי"ז התכלת לא הפסיד מצוה ציצית בלבן, שמקיימין מצוה ציצית גם בלבן הצבוע בצבע בעלמא. הנה כבר טען כן האדמו"ר מראדזין וצוק"ל בשעתו שהלמאי מספק לא יחמירו להטיל התכלת, אבל רוב גדולי הדור וצ"ל לא קיבלו דבריו והכריעו דבכה"ג שהוא ספק חסרון ידיעה אם זהו התכלת אמרנן שוא"ת עדיף. אבל דע שלענ"ד המחמיר מפסיד שעלול שיכשל באיסור בל תוסיף וכמו שאבאר.

RABBI MOISHE STERBUCH

CHIEF RABBI

and Vice President of
of the Orthodox Rabbinical Courts
JERUSALEM

techev Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

חיים מוקדים חכמים ושו"ת השוכנות והעדות
רב בית הכנסת הירא, ויום בסוכו התורה הר-סוף
מן נשיא הקהילה התורה
בקה"ק ירושלים ת"ז

RABBI MOISHE STERBUCH

CHIEF RABBI

and Vice President of
of the Orthodox Rabbinical Courts
JERUSALEM

techev Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

חיים מוקדים חכמים ושו"ת השוכנות והעדות
רב בית הכנסת הירא, ויום בסוכו התורה הר-סוף
מן נשיא הקהילה התורה
בקה"ק ירושלים ת"ז

ועוד דהנה כבר נחלקו הקדמונים מהו מצות תכלת שלדעת הרמב"ם יש לצבוע חצי חוט, ולראב"ד חוט שלם, ולתוס' שני חוטים, והנהגים היום בתכלת צובעים חצי חוט וכשי' הרמב"ם. תמצא שלשי' התוס' הראב"ד עובר בכל תגרע, שהטיל תכלת ולא הטיל כשיעור. ואפשר דכיון שלא נחברד לנו כמי להכריע אם כהתוס' או כהראב"ד או כהרמב"ם, ואין מקום מן הדין לחשוש שזהו התכלת והוא רק חומרא בעלמא לא כדאי משום חומרא בעלמא ליכנס לחשש שלכמה פוסקים עובר בכל תגרע.

סוף דבר: רבדואי לא נעשה אצלינו אפי' ספק שהפורפרא זהו תכלת, שלא שמענו מגדולי ישראל שהסכימו לחשוש שזהו התכלת, ובמקום דאחזק עד עכשיו שנענו מאיתנו התכלת, לא כל הרצפה ליטול את השם להחמיר יבוא ויטול. ולדעתי אין שום חסידות להחמיר ללובשו, וכיון שגדולי ההוראה בזמנינו שעפ"י הוראתם נהגים בבית ישראל בכל דיני התורה, לא הסכימו לחשוש שזהו התכלת, המחמיר ללובשו הרי"ז דומה למה שאמרו המחמיר כב"ש לא עשה כלום, ולא יקבל שכר על כך, רק יקבל שכר על הפרישה, והמחמיר כן בריבים אינו אלא יזהר, והרצפה לקיים מצות תכלת, ילמד הלכות תכלת, שכמו שאמרו חז"ל העוסק בתורת קרבנות נחשב כאילו הקריב קרבנות, כמו כן בלימוד ההלכות תכלת נחשב כקיים המצות תכלת.

ומורב טרדות אני מסיים, ובדואי ראוי לפרסם קונטרסיו לזכות הרבים, והקב"ה ירחם עלינו ויהיש גאולתנו במהרה בימינו בקרוב ואז נזכה לקיים המצוה כהלכתה.

המצפה בכליון לרחמי שמים מרובים

הדברים נכונים וכן אומרים בשם החזו"א זצ"ל

חיים קניבסקי

Handwritten signature of Rabbi Moshe Sterbuch.

הדברים נכונים וכן אומרים בשם החזו"א זצ"ל

ואין לומר דכשמוסיף על מצוה מחמת ספק שאולי זהו המצוה אינו עובר בבל תוסיף, שהרי אינו מכוון להוסיף על מצוות התורה. רק עושה כן מפני שמסופק שאולי זהו מצות התורה. דזה אינו, דזהו רק כשמספק צריך להחמיר לעשות המצוה, שאז אינו מוסיף על התורה, שהרי זהו רצונו ית"ש שמספק יעשה המצוה, אבל בספק סמך הדין א"צ לעשותו, וכנודיד שחזק הדבר שזהו התכלת וא"צ להחמיר כלל, אם חושש להחמיר ומכוון למצות עובר בבית. (וכמו שכתב המשגיב דהמניחים תפילין של רש"י עם של רית צריכים להתנות כדי שלא לעבור בבית. ולא אמרנו שיוני שעושים כן מחמת שמסופקים כמו ההלכה אינו עובר בבית. וע"כ מוכרח כמ"ש שיוני שעיקר ההלכה כרש"י ומן הדין אין חייב להחמיר להניח גם תפילין דרית לכן המחמיר להניח תפילין דרית עליו להתנות כדי שלא לעבור בכל תוסיף). וע"ע תוס' ר"ה (כח: ד"ה ומנא) שכתבו שגם כשאין מחבון להוסיף ואינו עושה זאת אלא מחמת הספק עובר בכל תוסיף וע"ע במוע"ז ח"ב סי' ק"י שהארכתי בכל זה.

ולכן לדעתי המטיל צבע התכלת עליו לפרש כל פעם שלובש הציצית שמתנה שאם אי"ו התכלת הוא לובש החוט הצבוע לשם חוט לבן, וכמ"ס הביה"ל הג"ל לענין המניח תפילין של רש"י עם של רית שעליו להתנות כדי שלא יעבור בבית לשי' התוס' בסוכה ודעמיה.

מיהו לענ"ד כיון שהדבר רחוק שזהו התכלת אין ללבוש אף אם מתנה שאם אי"ו התכלת הוא לובש החוט הצבוע לשם לבן וכמו שנבאר. דהנה בתוספת מעשה רב ובכתר ראש מביא מהגר"ח מוואלוין זצ"ל שאמר שלדעתו הגר"א נמנע מלהניח תפילין דרית גם משום שחשש לכל תוסיף. ויש לתמוה דאי משום חשש כל תוסיף ה"ל עיצה בפשיטות שיעשה כמ"ש בשו"ע שהמניח תפילין דרית יתנה שאם אין ההלכה כרית הוא מכוון שיהא כרצונו בעלמא. ועל כן נראה דרק להשו"ע דסבר דאף דעיקר ההלכה כרש"י (וכדקיי"ל שמברכים על תפילין דרש"י ולא חיישי שזהו ברכה לבטלה), מ"מ יש מקום לחשוש לשי' רית ויריש יחמיר להניח גם תפילין דרית וכמבר בשו"ע שם, לשיטתו, עדיף שניית תפילין דרית בתנאי. אבל לדעת להגר"א שסבר דלהחמיר כשי' רית זהו חומרא בעלמא, דכבר הוכרע הלכה כרש"י ואפי' ירש א"צ להחמיר כשי' רית (וכמ"ס בתוספת מע"ר שם), לשיטתו, אין להניח תפילין דרית אפי' בתנאי, שכמקום שיש איסור כל תוסיף והוא חומרא בעלמא אין כדאי לעשותו ולהתנות שאם אינו מצוה אינו מכוון לשם מצוה, רק לא יעשהו ולא יכנס כלל לחשש כל תוסיף. וא"כ ה"ה בגדוד"ר שאין כאן מקום ספק מן הדין שזהו התכלת, והוא אינו אלא חומרא בעלמא, אין להחמיר כדי שלא יכנס כלל לחשש כל תוסיף.

ועוד י"ל דכיון דלאו ידיע לאישי שהלובשים התכלת לובשים כן בתנאי, א"כ הלובש תכלת אף אם לובשו בתנאי מ"מ יש לחשוש דמחזי ככל תוסיף, וכעין הא דאיתא בגמ' סוכה (מח:): דאסור לישן בשמיני בסוכה אף אם אינו מכוון למצוה משום דמחזי כמ"ס. וכ"ש שאין לפרסם שראוי לכל אחר להחמיר להטיל תכלת, שהרי לאו כר"ע בקיאי להתנות, וכמו שכתב הרמ"א (ט"ס תרל"ח) דבזה"ו לא נהגו להתנות תנאי בניי סוכה משום דלא בקיאי שפיר בתנאי.

תוכן הענינים

ענף א

ה) שש קו' ע"ז, מסימני חז"ל, גופו דומה לים, ברייתו דומה לדג, עולה א' לע' שנה, יש בו גידים ועצמות, וברמב"ם אי' דהוא דג, ודמו שחור כדיו.

ו) ישובים לכל הקו'. ועלה מכ"ז דאין סמך לעשות ריעותא כנגד ההוכחות הברורות הנ"ל.

ענף ב

סתירות לכל הישובים הנ"ל
(אות ו'), ועוד תמיהות

ז) דחיות לכל הישובים הנ"ל אחת לאחת, בהרחבה.
ח) יבו' שצורת הצביעה מהפורפורה רק ע"י המסתו במים, ויוכיח מהגמ' והרמב"ם שאין שלב כזה בתכלת.
ט) ית' מהרבה מקומות ברמב"ם שצבע התכלת כהה מאד שמתחלף עם שחור.
י) מקורות לרמב"ם שצבע תכלת כחול כהה דומה לשחור.
יא) יובא דהצבע המופק מהפורפורה

תמצית דעת הנוקטים שהפורפורה (מין שבלול הים) הוא החלזון של תכלת

א) יביא שזמן רב אין מקיימים תכלת עקב העלמת החלזון.

ב) סימנים בחז"ל על החלזון. א) חלזון מלבשו גדל עמו, ומבו' ברש"י ור"ג ששמו חומט - (לימצא בלע"ז) המתורגם לשבלול. ב) חלזון מצוי בחוף זבולון בין חיפה לצור. ג) צבעו דומה לים ורקיע, ומבו' שהוא כחול. ד) הפקת צבעו ע"י נתינת דמו וסממנים ביורה, ועומד ביפיו.

ג) המציאות ששבלולי הים הנקרא פורפורה מצוי בחוף הנ"ל ואפשר להפיק מדמו דומה למבו' בחז"ל צבע טבעי כחול, ועמיד.

ד) יבו' דלכאו' אין לחוש שהחלזון הוא בע"ח אחר. והוכחות ברורות שבעבר צבעו מהפורפורה צבע כחול, וכע"ז כ' היעב"ץ, והמקו"ח הל' ציצית.

אינו דומה לשחור, וע"כ אינו התכלת.
 (ב) הבדיקות מורות דאין חילוק בין צבע הפורפורה לקלא אילן, בחזק עמידתם, דבלי המסה במים שתיהם יורדים, וע"י המסה במים שתיהם לא יורדים [ואכן בשתיהם חומר הצבע הוא "אינדגו"].
 (ג) ראיה שתכלת אינו מהפורפורה, ממש"כ תוס' זבחים צה. שירד ע"י צמון.

ענף ג

יבי דאמנא נראה דפורפורה נקרא חלזון, מידו אי"ו החלזון שמדמו צובעין תכלת אלא אחר דוא

(יד) ראיה מרש"י שבת עה. שיש ב' בריות נפרדות הנקראים חלזון.
 (טו) וכן ראיה מרמ"ה סנהדרין צא.
 (טז) ראיה גם מפיה"מ, ומב"ר שם שבי' החלזונות שימשו לצביעה.
 (יז) וכן מב"ר בספר הקנה.

ענף ד

מענה להשנות.

ענף ד

מענה להשנות.

א. ובפשוטו במה שנקט תכלת ולא חלזון נ"ר פירושו דרך מליצה דמה שלא

קונטרס

תכלא דחלזון

העלמתו הוא לכל הפחות לפני חתימת המדרש דהכי איתא במדרש רבה ובתנחומא פרשת שלח לך" ועכשיו אין לנו אלא לבן שהתכלת נגנו"ס.

והנה לפני כמאה שנה יצא האדמו"ר מרדכיין וצוק"ל להעיר הרוחות לחפש אחרי החלזון הכשרה לתכלת ובשנים אחרונות שוב יצא התעוררות בענין זה ע"י כמה מחברים שלטענתם זיהו את חלזון התכלת ע"י הוכחות מוצקות, והספר הראשון שכתב כן הוא ספר "כליל תכלת" במאמר התכלת, ואחריו ספר "לולאות תכלת" ואחריהם כמה קונטרסים ועלונים ששאבו מדברי אלו והוסיפו והרחיבו העניינים.

נמצא בידינו התכלת מפני שכביכול נלקח ממנו ונגנו באוצרות של הקב"ה ודו"ק.

(א) הנה איתא ברמב"ם הלכות ציצית פ"ב ה"ט "...והתכלת אינו מצויה בכל מקום ולא בכל זמן" וכתב ר"א בן הרמב"ם בהמספיק לעובדי ה' (הל' ציצית מהדר' ניסים דנה עמ' 273 הובא בקונטרס "חותם של זהב") דסבת מניעת המצוה משום אי הכרת החלזון הכשרה לתכלת, דהרי איתא בתוספתא מנחות (פ"ג) "תכלת אין כשרה אלא מן החלזון הביא שלא מן החלזון פסולה".

והנה דבר ידוע דכבר הפסיק השמוש בתכלת מכבר יותר מאלף שנה דכן כתב החיטין (מצוה שפור) "זה ימים רבים לישראל לא שמעו מי שזכה לתכלת בטליתו", וזמן

א. ובפשוטו במה שנקט תכלת ולא חלזון נ"ר פירושו דרך מליצה דמה שלא

דברי חז"ל על החלון

(ב) וכך הוא הצעת דבריהם בקיצור: א] איתא במדרש דברים רבה (ו יא, וכעין זה עוד בשה"ש רבה ד, יא, ובפסיקתא דרב כהנא פ' בשלח ומדרש תהלים פ' כג) "מהו לא בלו שלמותיכם א"ר יוסי בר חנינא מה שהיה עליהן לא בלו... א"ל ולא היו גרילין והיו הבגדים קטנים להם א"ל אל תתמה על זו החלון הזה כשגדל מלבושו גדל עמו", ועל הפסוק הזה בדברים (ח, ד) כתב רש"י "...ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושם עמם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו". ובחולין קכב. ד"ה חומט כתב "חומט לימצא שתחלת ברייתו בכעדרה צא ובדוק בתיק שלה שגדל והולך עמה". הרי מבואר דהחלון יש לו נרתיק והוא נקרא גם חומט שהוא לימצא בלע"ז שהוא שבלול בצרפתית (SNAIL, באנגלית) וכן כתב רבינו גרשום בבכורות לח: וז"ל "חלון קורין בלע"ז לימץ". וכן הוא משמעות חלון בערבית (ספר השרשים לר"י אבן ג'אנח ערך שבל) וכן הוא שם כללי לשבלולים בשפה שמשתמשים בו היום ודו"ק.

[ב] **ובענין מקומו של החלון איתא** במגילה ו. "אמר זבולון לפני הקב"ה רבונו של עולם לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות לאחיי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות אמר לו כולן צריכין לך ע"י חלון שנאמר עמים הר יקראו ושפוני טמוני חול תני רב יוסף שפוני זה חלון טמוני זה טרית חול זו זכוכית לבנה". (וכעין זה בספרי פרשת וזאת הברכה). וכשבת כו. איתא "ומדלת הארץ השאיר נבזראדן רב טבחים לכורמים וליוגבים... יוגבים אלו צידי חלון מסולמות של צור ועד חיפה", הנה מתבאר דהחלון נמצא בחופו של זבולון בין חיפה לצור.

[ג] **ובענין צבעו איתא במנחות מג:** "תניא היה רבי מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר וכתוב כמראה אבן ספיר דמות כסא". והנה מראה הרקיע הוא כחול (בלו"א בלע"ז) וא"כ בפשוטו מבואר דגם

תכלת הוא כחול¹ וכן האריך בקונטרס חותם של זהב (עמ' 37) להוכיח כן מראשונים רבים ע"ש, וכן כתב התפא"י בריש שבת, בקופת הרוכלים, בגרי קדש, דכך הוא קבלתינו דתכלת הוא בלו"א, ע"ש.

[ד] **ובדרך הפקתו** איתא במנחות מב: "אמר ליה אביי לרב שמואל בר רב יהודה הא

(ג) **והנה מצאנו** ראינו בחוף המזרחי בין חיפה לצור מין ממיני שבלולי הים הנקרא פורפורה (מלשון יוונית של היום) שאפשר להפיק ממנו צבע טבעי, והצבע הוא כחול, ודרך הפקתו ג"כ מזדהה עם אופן הפקתו המוזכר בגמ'², והוא גם עמיד ביותר שעומד בהצלחה כבדיקות של הגמ' ולא אפריך חזותיה.

ב. והנה בירושלמי ברכות א ה"ב איתא שהתכלת דומה לים והים דומה לעשבים ועשבים דומין לרקיע, והוא המה דעשב ירוק ורקיע כחול. והגרי"א מוחק את המלים "עשבים" מיהו כעין זה כתוב נמי במדרש תהלים (צ) "ותכלת דומה לעשבים ועשבים דומה לאילנות ואילנות דומה לרקיע", ואולי י"ל דהכונה לכתול שבתוך הידוע דידוע דיוק מורכב מכחול וצהוב ודו"ק.

תכילתא היכי צבעיתו לה אמר ליה מייתנין דם חלון וסמנין ורמינן להו ביורה ומרתחינן ליה ושקילנא פורתא בביעתא וטעמינן להו באודרא" וכתב הרמב"ם בהלכות ציצית פ"ב דצבע תכלת מיוחד במינו שעומד ביפיו מה שאין כן בשאר צבעונים המדומים לו, ובגמ' הובא שם (מג.) בדיקות איך להבחין את עמידתו נגד קלא אילן, ע"ש ודו"ק.

כל המינים הנ"ל תואמים עם הפורפורה, והוכחות שנישו מהפורפורה צבע כחול בעבר

(ד) **ובאמת** צבע כחול טבעי כזה לא מצאנו כמותו מכל בעלי חיים שבעולם. וא"כ כפי הגר' לכא' הפורפורה הוא החלון של התכלת, דמהיכי תיתי לחשוש באותו מקום לשבלול אחר כמותו. וגר' להוסיף דאפילו למ"ד דחיישינן לתרי יוסף בן שמעון בעיר אחת כתבו התוס' (בגטין כד:) היינו דוקא לתרי

ג. ואף בדרך הפקת צבע הפורפורה צריכים להמס את הדם בכמות גדולה של מים ולא מוזכר דבר זה בגמ', כתב בעל מחבר ספר "לולאות תכלת" ליישב דכמו כן לא כתוב איזה סממנים אלא דמבר' והוי בכלל דרך הצבעים כמו שנקט רש"י והרמב"ם שם, והיה לגבי המים (ע"ן שם עמ' 254 ובקונטרס "להבדיל בין תכלת לארגמן" עמ' יד ודו"ק).

יוסף בן שמעון אבל לתרי יוסף בן שמעון בן יעקב שהוא צד רחוק יותר לכ"ע לא חיישינן ולכא' כ"ש כאן. ועוד הרי לשון התוספתא היא "הביא שלא מן החלזון פסולה" וא"כ ממה דלא ראה התנא למעט חלזון אחר משמע דבאמת אין מין חלזון אחר תוך משפחת החלזון שאפשר להפיק ממנו צבע הדומה לתכלת ודו"ק.

ונוסף לזה דהנה מצאו הארכיאולוגים באותו איזור (דבין חיפה לצור) ערימות גדולות של קונכיות של הפורפורה שהם שרידי בתי צבע של תקופת זמן המשנה שהשתמשו בתכלת, ולא מצאו כלל שרידי בתי צבע של בעל חי אחר כמוהו.

ועוד הרי הוזכר תכלת ביחזקאל (כו, ז) גבי סחרת איי אלישה וכתב רש"י במגלה ו: דמתרגימינן מנגוות איטליא ובאמת גם שם נמצא הפורפורה במיוחד, שטבעו להיות בקרבת החופים הסלעיים במים מלוחים שבים התיכון.

ועוד הרי ידוע דגם הגויים השתמשו בתכלת כמו דמבואר מקרא דיחזקאל הנ"ל וממגלת אסתר גבי

ד. מיהו נר דלא נקט כן להלכה דהרי בקיצור הלכות (ט, ה) הביא דעת

משתה של אחשורוש ע"ש, ואכן בספרי חכמי האומות מתקופת בית שני כותבים על אותו פורפורה (וגם קוראים אותו באותו שם) שנמצא באיזור צורי שהוא מקור טבעי לצבע כחול והאריכו בפרטי פרטים על צורתו וטבעו ודרך לכידתו, ולא הוזכר בדבריהם בעל חי אחר כמוהו.

וכעין זה כתב היעב"ץ בשםם במטפחת ספרים פ"ד וד"ל "ובענין צידת חלזון אמרו בפרק במה מדליקין... מסולמא דצור ועד חיפה, וכדבר זה ממש כתבו גם סופרי אומות העולם, כותבי ישובי המדינות והנמצא בזה לצורך העולם, וזכרו שלא נמצא במקום אחר דג שצובעין בדמו תכלת כי אם בין שני מקומות הללו, וידוע שצור וחיפה הן שתי עיירות היושבות על חוף הים הגדול של תורה ויושבי צור וצידון היו צדין אותו ועושים בו סחורה". וכן נר' דספרי האומות כאלו היו למקור למש"כ המקור חיים בהלכות ציצית (סי' יח ס"ק ג) וז"ל "בחיידושים כתבתי דם חלזון שבו צובעין תכלת אינו בלוי"א רק צבע פורפר שנעשה מדם דג שנקרא הדג פורפר".

המקדקים "שעושים ר' נפוח צבע בלוי"א דומה לרקיע כטעם תכלת" ע"ש. והרי

ומכא' הנ"ל לכא' נר' ברור שהפורפורה הוא באמת החלזון של התכלת.

ואמנם גם בירושלמי יש משמעות דהפורפורה הוא החלזון של התכלת דכך כותב הראב"ה (ת"א ברכות כה) "וגרסינן בירושלמי בין תכלת לכרתי בין פורפירין ובין פריפינין".

ק' מסימנים בחז"ל שלכא' אין בפורפורה ותיורוצים

ב בד"ה ברייתו (עין ש"מ) כתב רש"י "תבנית דיוקנר" וכעין זה כתב ר"ג "צורתו" (ויבואר להלן דכן הוא נמי דעת הרמב"ם), והרי צורת הפורפורה אינו כדג כלל דהרי הוא שכלול עם קונכיה, ואף דאולי יש איזשהו דמיון מה לדג באורך ורוחב צורתו אבל הוא ודאי יותר אינו דומה לדג ממה שהוא דומה לדג.

ג וגם טבע של הפורפורה לחיות רק עד שבע שנים, וודאי לא עד שבעים שנה.

ד וכן קשה מהירושלמי בשבת פ"א ה"ג דמוכיח שחלזון יש בו גידים ועצמות והרי לעין כל רואה אין לפורפורה גידין ועצמות.

ה מיהו מאידך מצאנו שם סימנים של חלזון התכלת שלכא' לא מתאימים עם שכלול הפורפורה, דהנה איתא במנחות מד. "ת"ד חלזון זהו גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה וברדמו צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים" ע"כ, הנה בברייתא זו יש ג' סימנים שלא תואמים עם הפורפורה כדלהלן.

א רש"י כתב בד"ה גופו "מראה גופו", וכן כתב רבינו גרשום, וכן פירש הרמב"ם כדמבואר בהלכות ציצית פ"ב ה"ב ע"ש¹, והנה אף דיש מהפורפורה שמראיתן כמראה הים אבל רובם שבקרבת החוף אינן כן. (וכמו שכתב בקונטרס חותם של זהב עמ' 17 ע"ש).

הוא נקט דהצבע הגעשה מהפורפור אינו בלוי"א, ודו"ק.

ה. ונר' דהא דלא פירשו הראשונים אצורתו משום דזה פירוש ברייתו ודו"ק.

ו. והא דלא פירשו הראשונים אלידתו אולי הטעם משום דלא משמע כן בברייתא דא"כ הוי ליה לסייעה ברישא ודו"ק.
ז. כמו שפירש הגליון הש"ס ובטוב

ה **עוד קשה מהרמב"ם בהלכות ציצית שם (פ"כ ה"ב)** דכתב דהחלון "הוא דג" והרי הפורפורה אינו דג אלא שכלול.

ו **ועוד קשה דכתב הרמב"ם שם "דמו שחור כדיו", והרי "דם" הפורפורה יוצא שקוף ומתחזק מראיתו אח"כ וגם אינו נעשה אלא סגול עמוק ורק כשהוא כנוס בתוך היורה, או כשהצבע מתייבש הוא נראה שחור.**

ז **מידו כתבו המחברים הג"ל דאחרי שמצאנו דברים רבים המוכיחים שהפורפורה הוא באמת חלון התכלת כנ"ל, ע"כ צריכים לדחוק וליישב כל הקושיות:**

ק"א **מה דמבואר בברייתא דמראית גופו דומה לים כתב בקונטרס "חותם של זהב" ובקונטרס "תכלת לחושבי שמו" דהכוונה לקרקעית הים.**

ק"ב **ומה דאמרין צורתו דומה לדג הכוונה דומה לדג יותר משאר חלונות דשם חלון הוא שם מקיף לכל מיני השכלולים.**

ירושלים שם וה"ג משמע שכן פירש הרמב"ן בשבת יב. וכמו שצ"ן הגליון הש"ס שם. והנה לפי פירוש הקרבן ערה שם לא יקשה מהירושלמי ע"ש. מיהו

ק"ג **ומה דקתני עולה פעם אחת בשבעים שנה כתב בקונטרס "חותם של זהב" ד"ל דאין פירושו חלון היחיד אלא חלון בלשון רבים, וכמו "ויהי לי שור וחמור", דבאמת אין החלון חי שבעים שנה רק דכך היא התופעה דפעם אחת בשבעים שנה עולים החלונות הנמצאים וד"ק.**

ק"ד **ומה דמבואר בירושלמי שחלון יש לו גידן ועצמות כתב בקונטרס הג"ל דקנחיה של הפורפורה חשוב עצם, ובקונטרס "תכלת לחושבי שמו" כתב דאולי הלשון שלו שהיא חודרת בה ואוכלת חשיב גיד.**

ק"ה **ומש"כ הרמב"ם דחלון הוא דג כתב בעלון "מצות תכלת בזמנינו" דכונתו כהגדרת הגר"א (למשניות כלים יא א) "שכל שבים מין דג הוא כל דמות שיהיה לו", וכן כתב בקונטרס "חותם של זהב" והוסיף דלכא ע"כ צ"ל כן, דהרי לומר דהוא דג ממש אין לזה מקור בש"ס ואדרבה מהברייתא דמנחות משמע דאינו דג רק דומה לדג, וד"ק.**

כבר הק' לפירושו ביפה עינים בשבת עה מירושלמי בפרק כלל גדול ע"ש וגם בגליון הש"ס שם דחה דבריו וד"ק.

ק"ו **ומש"כ הרמב"ם דדמו שחור כדיו, כתב בקונטרס "חותם של זהב" דגם סימן זה לא הוזכר בברייתא במנחות וא"כ מגליה להרמב"ם הא, אלא מסתבר כהשערת הגר"א הרצוג וצ"ל וכמו שכתב בספר "לולאות תכלת" דדברי הרמב"ם אלו לקוחים מכתבי אריסטו דתיאר דם הפורפורה שצובעין בו בלשון "מלך", ואף דפירושו כזה ולא שחור אבל בתרגומים יש שתרגמו ללשון שחור, וא"כ סביר שהרמב"ם שקרא רק תרגום של אריסטו לערבית (וכמו שצ"ן ב"לולאות תכלת" עמ' 166**

ולפ"ן **אחרי שיש דרכים ליישב כל הקושיות אין מקום להעיר חשש דחוק דאולי חלון הפורפורה שנמצא בימינו בחוף של חיפה שמפיקים ממנו צבע כחול עמיד הוא אינו החלון שדברו עליו חז"ל אלא חלון אחר הנמצא באותו מקום שדומה אליו, אלא ודאי הפורפורה הוא החלון של התכלת. כך הוא תמצית דברי הספרים והקונטרסים הג"ל.**

ענף ב

סתירות לכל הישובים הג"ל, ועוד תמיהות

ז **אמנם אחרי העיון והפשפוש נר' דיש להעיר טובא על כל הישובים הג"ל, ונפרטם אחת לאחת.**

לענין ק"א: **הנה מה דקתני בברייתא "רגופו דומה לים" משמע דעצם גופו דומה לים, ואחרי שפירושו הראשונים דאיירי במראית גופו א"כ משמע דעצם מראית גופו דומה לים, והלא עצם מראה גופו של הפורפורה באמת אינו דומה לים**

ולא לקרקעית הים אלא לבן הוא רק בתוך הים מתדבקים דברים חיצוניים שנותנים מראות שונות. ועוד יש להקשות ד"דומה לים" לא משמע קרקעית הים אלא הים עצמו דומיא דמה דקתני בברייתא הג"ל מנחות מג: "תכלת דומה לים וים דומה לרקיע" ואם כונת התנא לפירוש אחר של "ים" לכא' הו"ל לפרשו בהדיא ובפרט דבא לתת סימן על החלון, ועוד באמת במסכת ציצית גרסינן דגופו דומה לרקיע, וא"כ

ולא לקרקעית הים אלא לבן הוא רק בתוך הים מתדבקים דברים חיצוניים שנותנים מראות שונות. ועוד יש להקשות ד"דומה לים" לא משמע קרקעית הים אלא הים עצמו דומיא דמה דקתני בברייתא הג"ל מנחות מג: "תכלת דומה לים וים דומה לרקיע" ואם כונת התנא לפירוש אחר של "ים" לכא' הו"ל לפרשו בהדיא ובפרט דבא לתת סימן על החלון, ועוד באמת במסכת ציצית גרסינן דגופו דומה לרקיע, וא"כ

ע"כ איירי במראית הים ולא קרקעית הים.

לענין קר' ב: ומה שכתבו המחברים לתוך דמה דקתני "וברייתו דומה לדג" הכוונה דחלון התכלת דומה לדג יותר משאר חלונות, יש להקשות דברישא קתני "חלון זהר" ולא קתני "חלון של תכלת זהר" ומשמע דאין פירושו דחלון שם מקיף ושכא התנא להבדיל בין חלון התכלת לשאר חלונות אלא דבעל חי מסויים נקרא חלון ורק התנא בא לפרש סימניו, וכן משמע בסיפא דקתני "וברמו צובעין תכלת" דמשמע דרק בסוף גילה התנא שבחלון צובעין בו תכלת, ודו"ק.

לענין קר' ג: ומה שכתב בקונטרס "חותם של זהב" דמה דקתני עולה פעם אחת בשבעים שנה" קאי אחלון בלשון רבים ולא חלון מסויים, קשה דלכא' דומיא דרישא קתני וכמו ברישא "גופו דומה לים ובריתו דומה לדג" קאי אחלון היחיד ה"ה מה דקתני עולה פעם אחת בשבעים שנה, וא"כ ע"כ חי החלון לכל הפחות עד שבעים שנה, וכן נר' מבואר בירושלמי הג"ל

ת. דדומיא דהכי סמך הירושלמי על ברייתא בכלל גדול דיש בחלון משום

דהוכיח דחלון יש לו גידים ועצמות מהא דחי יותר מששה חדשים ומגליה לירושלמי הא דחי יותר מששה חדשים, ונר' סתום לומר דכוונת הירושלמי להקשות מכא איהו ידיעה או סימן מצידי החלונות הבא מכא מומחיות בטבע של החלון, אלא נר' בפשוטו דסמך הירושלמי על הברייתא הידועה שעולה פעם אחת בשבעים שנה, ודו"ק.

וכן נר' מבואר נמי הכי בבבלי בסנה' צא. ע"פ פרוש רש"י שם דאיתא שם דר' אמי הוכיח מהא דנמצא חלון אחד בהר ולמחר נמצא ההר מלא חלונות דע"כ באו ממנו עיי"ש, ופירש רש"י על חלון התכלת, ואי נימא דכך היא התופעה דפעם אחת בשבעים שנה עולים חלונות רבים הנמצאים בים ליבשה מגלן שכולם באו ממנו ראולי כולם באו באותה תופעה רק הוא הקדימם בעליה להר אלא ע"כ דמה דקתני דעולה פעם אחת בשבעים שנה פירושו כמ"ש דכך הוא הטבע שכל חלון בנפרד דעולה רק פעם אחת בשבעים שנה, ולכן לא מסתבר שלכולם הודמן או אותו פעם אחת אלא ע"כ באו ממנו ודו"ק, וכן מדויק מה שהזכיר רש"י

נטילת נשמה עיי"ש ודו"ק.

בהדיא כן בירושלמי, עיי"ש, וא"כ מבואר שהפורפורה ע"כ אינו החלון.

לענין קר' ה: ומה שכתבו המחברים דמשי"כ הרמב"ם דהחלון הוא דג כונתו שחי בים יש לתמוה דבהלכות מאכלות אסורות (פ"ב ה"ב) הגדיר מהו דג ומהו שרץ המים וד"ל שם "ואיהו שרץ המים אלו הבריות הקטנות כמו תולעים שבמים והבריות הגדולות ביתר שהן חיות הים כללו של דבר כל שאינו בצורת הרגים לא דג טמא ולא דג טהור כגון כלב המים הצלפין והצפרדע וכיוצא בהן", הרי מבואר דבעל חי בים שיש בו צורת דג נקרא דג ובלא"ה נקרא שרץ המים, וא"כ בפשוטו מה שקרא חלון דג בהלכות ציצית הוא לפי אותו הגדרה שבהל' מאכלות אסורות^ט, ועוד דאם החלון באמת שרץ המים למה קרא אותו הרמב"ם דג שהוא שם כללי, ולא קרא אותו שרץ המים כמו שהוא באמת, אלא ע"כ

מיהו נר' דאין זה ראיה די"ל רשני דברים נעוה, וכן משמע דהרי בהל' מאכלות אסורות כתב לשון "חיה שבים" על בריות מסוימות עיי"ש ודו"ק. ואדוברה ממש"כ הרמב"ם שם בהלכות כלים נר' מוכח דדג לא כולל כל בעל חי שבים וכמשי"כ התוס' י"ט בכלים פ"י מ"א עיי"ש ודו"ק.

שם מה דקתני שעולה פעם אחת בשבעים שנה ולא הזכיר כן במגילה ו. עיי"ש ודו"ק.

לענין קר' ד: מה דאיתא בירושלמי "כל דבר שאין לו גידים ועצמות אינו חי יותר מששה חדשים" בפשוטו משמע דבעינן גידין ששייכים למערכת העצמות וא"כ הלשון של החלון לא יחשב גיד לענין זה, ועוד הרי כתב הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פ"ה ה"ב "אחד אבר שיש בו בשר וגידים ועצמות כגון היד והרגל ואחר אבר שאין בו עצם כגון הלשון" א"כ מבואר דהלשון אינו גיד בכלל אלא אבר הוא, ועוד "גידים" בלשון רבים בעינן, והא דהפורפורה באמת חי יותר מששה חדשים י"ל משום דהקוניה שלו במקום מערכת של גידים ועצמות, אבל הירושלמי משמע דהחלון יש לו גידים ועצמות ממש עיי"ש ודו"ק, וכן גרס הטוב ירושלים

ט. ובספר לולאות תכלת עמ' 132 כתב להביא ראיה דהרמב"ם לא תמיד השתמש בחיבורו באותו גדר של דג שכתב במאכלות אסורות מהא דכתב בהלכות טומאת מת פ"ו ה"א "עצמות הרג ועורו העושה מהן כלים אינן מקבלין טומאה כלל", ובמקום אחר בריש הלכות כלים כתב בלשון אחר "כלים העשוין מעצמות חיה שבים ומעורה טהורים",

נר' מזה הרמב"ם נקט דהחלון
הוא דג ממש.

ונר' דמקורו של הרמב"ם הוא
מהיה ברייתא דמנחות גופו
דקתני "ברייטו דומה לדג" ופירש
כמו שפירשו הראשונים דצורתו דומה
לדג ולכן כתב הוא דג, כפי הגדרתו
במאכלות אסורות, וראיה לדבר דאלי"כ
למה השמיט הרמב"ם סימן זה
שכתוב בברייתא "דברייטו דומה לדג"
אלא נר' באמת ולא השמיטו דזה
גופא מה שכתב דדג הוא דהיינו
הך, ודוק.

ולענין קר' ו: מה שכתב הרמב"ם
"דמו שחור כדיר", ופי'
המחברים הנ"ל שזה טעות שבא ע"י
משנה בתרגום ספר הגויים. הנה לא

כתב הרמב"ם שלקח דבריו מספרי
הגויים כמש"כ גבי חשבונות הראיה
בהלכות קידוש החדש (סוף פי"ז
ע"ש). ועוד גם שם כתב דלא סמך
עליהם אלא על ההוכחות שהביאו,
ועוד נר' תימה שיסמוך הרמב"ם על
איוה תרגום שגוי ולא על מקור
ראשון, ועוד הרי פירוש המלה
"אסראד" הוא שחור, אבל הרמב"ם
הוסיף עוד דהוא "שחור כדיר" ואשר
נר' מוכח מכל זה דע"כ לא לקח
הרמב"ם מקורו מדברי אריסטו אלא
מדברי חז"ל.

ולפי"ן נר' מוכח מכל הששה סימנים
הנ"ל דע"כ הפורפורה אינו
חלון התכלת וכן נר' להוכיח מעור
מקומות רבים כדלהלן.

קושיות נוספות על הצד שפורפורה הוא החלון דתכלת

את המסת הדם במים בדרך הפקת
צביעתו, מפני שלא נכנסה לפרטים

הירושלמי בדם דגים הידוע דהיינו החלון
ודרך. אמנם דעת רש"י בסוגיא חולין
פט. דמראית דמו דומה לים, ונר' מקורו
מברייתא במנחות הובא שם "דגופו דומה
ליים" ודקדק רש"י מלשון ר"ם (לפי
הגירסא בחולין) דכוננו לציין לברייתא
זו, וכוננו דגופו דומה לים מפני מראית
דמו, ועיין היטב בדפוס ונציה ברש"י
שם, ואכמ"ל.

י. ובפשוטו נר' מקורו מירושלמי בגדה
פ"ב ה"ז וכמו שנקט הצנפת פענח שם
מהא דהביאו לפני ר' אבהו דם דגים
לדמות לדם האשה ששחור כדיר (ע"ש
ובבבלי כ. ודוק) וכיון שהחלון הוא דג
לכן נקט הרמב"ם דשמעין מזה דהוגדר
מראית דמו כדיר שחור, ואף דבימינו לא
נראים דם דגים הכי אולי נשתנה הטבעים.
אין אולי מכה זה נקט הרמב"ם דאיירי

של דרך הצבעים (כנ"ל בהע' 3),
הנה כתב הרמב"ם בפ"ה ה"ב "כיצד
צובעין תכלת של ציצית לוקחין
הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך
מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחין
אותו באהלא וכיוצא בו כדרך
שהצבעין עושין כדי שיקלוט את
העין ואחר כך מביאין דם חלון
והוא דג... ונותנין את הדם ליורה
ונותנין עמו סמנים כמו הקימניא
וכיוצא בה כדרך שהצבעין עושים
ומרתיחין אותו ונותנים בו הצמר
עד שיעשה כעין הרקיע וזו היא
התכלת של ציצית".

דהנה הרמב"ם הוסיף על מה שהוזכר
בגמ' וביאר דרך הצבעים לגבי
הכנת הצמר וכן הוסיף לבאר נמי
ע"פ דרך הצבעים איוה סוג סמנים
משתמשים, וכיון שהוסיף כל זה,
ואעפ"כ לא הוסיף נמי דממיסים את
הדם במים כדרך הצבעים משמע
דנקט דבאמת לא עושים כן, ונר'

דקדק כן מדברי ר' שמואל בר רב
יהודה דהזכיר סמנים, אבל לא הזכיר
איוה סמנים אלא ע"כ משום דהסמנים
אלו לא מוסיפים לגוף הצבע אלא
משתמשים בהם רק לצורך תהליך
הצביעה ולכן לא חש לפרטם דהרי
כל מה דהוא דרך הצבעים סגי,
ואשר חוינו מיהת דהגמ' נחתה
להזכיר דרך הצבעים בעצם תהליך
הצביעה ואעפ"כ לא נקטה המסה
במים אלא ע"כ משום דבאמת לא
צריכים המסה במים. והנה דרך הפקת
צבע מהפורפורה היום ומאז הוא
ע"י המסה במים ע"י תהליך מיוחד
שנקרא "חיוור" ובוה טמון כל סגולת
עמידת הצבע נגד שאר צבעים (דבלי
זה החומר לא נקלט היטב בתוך
הצמר) וכמו שכתוב כל זה בספר
"לולאות תכלת" עמ' 258 וא"כ
מהשמטת שלב הכרחי זה בגמ'
וברמב"ם ע"כ הפורפורה אינו החלון
של התכלת.

הוכחות רבות שצבע התכלת הוא כחול כהה, ולא כהמופק מן הפורפורה

כך ששחור מתחלף עם תכלת. ולפי'
מש"כ לעיל בה"א לגבי תכלת "וזו
היא דמות הרקיע הנראית לעין בטהרו
של רקיע" אין כוננו לטהרת הרקיע
שכתב בהלכות קידוש החדש פי"ח
ה"ב וכלשונו שם "... לפי שבימות

(ו) ולענין צבע התכלת הנה בהלכות
ציצית פ"ב ה"ח כתב
הרמב"ם "טלית... היתה כולה תכלת
עושה לבן שלה משאר צבעונים חוץ
מן השחור מפני שהוא נראה תכלת",
מבואר דתכלת דומה לשחור עד כדי

הגשמים אם יהיה יום צח והיה האויר זך הרבה ויראה הרקיע בטוהר יתר מפני שאין שם אבק שיחערב באויר" דפירושו טהרת הרקיע מן העפרוריות שבו אלא כונתו לטהרת הרקיע מן האור וכמשי"כ בהלכות תרומות פ"ז ה"ב וז"ל "אין הטמאין אוכלין בתרומה עד שיעריבו שמשן ויצאו שלשה כוכבים בינוניים... שני ובא השמש וטהר, עד שיטהר הרקיע מן האור". וכן משמע בהמשך לשונו "...וכל שלא נצבע באותה הצביעה פסול לציצית אע"פ שהוא כעין הרקיע כגון שצבעו באסטיס או בשאר המשחירין הרי זה פסול לציצית...".

וכן מבואר בתחלת דבריו שם דכתב "תכלת האמורה בתורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כפתוך שבכוחל" והנה בפירוש המשניות בחולין פ"ג מ"ב (בהוצ"ח ובנרפס

יא. וכאן חזין דכחול אע"פ שהוא צבע כחול כהה אבל הוגדר בלשון חז"ל תחת שם צבע שחור, וכן כתב הרמב"ם בהלכות שחיטה פ"ז ה"ט שחורה ככוחל", עיי"ש. ויתיישב לפירו קושית הכ"מ שם כה"ח על משי"כ הרמב"ם דבבגד תכלת אסור להטיל לכן בצבע שחור וחמה על זה הכ"מ דלכארי מקורו מגמ' עירובין צו. אבל שם כתוב רק דאסור בקלא אילן עיי"ש, וא"כ מגליה להרמב"ם דגם שחור אסור. אלא י"ל דמה דאסור קלא

נשמט) כתב הרמב"ם שכוחל הוא "את'מר" ע"כ, ואת'מר זה הוא אנטימוני שהוא מין קישוט שמשחמשים בו נשים ערביות עד היום והוא כחול כהה מאד הרומה לשחור, וכמשי"כ כל זה בספר "לולאות תכלת" (עמ' 231 עיי"ש).

(י) ומקורו של הרמב"ם נר' ממדרש רבה במדבר פ"ב ס"ז וז"ל "באותות סימנין היו לכל נשיא ונשיא מפה וצבע על כל מפה ומפה כצבע של אבנים טובות שהיו על לבו של אהרן... יששכר ספיר ומפה שלו צבוע שחור דומה לכחול"^א והנה בברייתא הובא דתכלת דומה לרקיע שהוא דומה ללבנת הספיר וא"כ למדין דתכלת דומה לכחול, ומה שכתב הרמב"ם שהיא "הצמר הצבוע כפתוך שבכוחל" וכתב הר"א בנו (שמות כה, ד) שהוא הפתוך בלבן וכמו שכתב הרמב"ם גבי פתוך

אילן אין הכונה לחומר של קלא אילן דהרי ודאי כל שבאותו צבע אסור אלא הכונה לצבע קלא אילן וצבע קלא אילן כחול כהה כמו תכלת רק לא הוגדר בחז"ל צבע זה בשם בפני עצמו אלא תחת שם צבע שחור וא"כ נמצאת דגוור על צבע שחור ודו"ק, אבל כל זה מצד לשון חז"ל, אבל מדין תורה כל צבע כחול הוי בכלל תכלת כדיבאר בהגה"ה הבאה ודו"ק.

שבארמדם בהלכות טומאת צרעת, נר' פירושו דהכי יוצא על ידי העירוב עם צבע הטבעי של הצמר שהוא לבן ודו"ק. ועיין בהגה"ה^ב.

יב. והנה בהלכות כלי המקדש פ"ח הרי"ג כתב הרמב"ם בלשון אחר וז"ל "...ותכלת האמורה בכל מקום הוא הצמר הצבוע כעצם השמים שהוא פתוך מן הכוחל" וכאן לא כתב כמשי"כ בהלכות ציצית "פתוך שבכוחל" אלא "פתוך מן הכוחל" וכבר עמד בזה במהר"י קורקוס עיי"ש. ונר' לבאר דהנה יש עוד לדקדק בעוד שני שנוי' לשונות במשי"כ כאן (בהל' כה"מ"ק), דהרי כתב "תכלת האמורה בכל מקום" ולא כתב "בכל מקום בתורה" כמשי"כ בהלכות ציצית, וכמשי"כ כאן לגבי שש ובר ומעשה ורקם עיי"ש, וגם כאן כתב רק "כעצם השמים" ולא הוסיף "בטהרתו" כמשי"כ בהלכות ציצית.

ונר' עומק כונתו דתכלת האמורה בתורה הוא כחול כהה מאד הרומה לכחול והיינו משי"כ "פתוך שבכוחל" דבעצם ככוחל הוא רק כפתוך שבכוחל מחמת עירוב צבע טבעי של הצמר. מיהו כל זה לגבי תכלת האמור בתורה שענינו הוא שיהא דומה ללבנת הספיר (כדאיתא בברייתא דר"ם מנחות מד.) שהוא שחור ככוחל, אבל במקומות אחרות בכתובים תביא כגון אצל סערת אשחורוש במגלת אסתר וא"י אלישה ביתקאל אין פירושו דוקא כצבע הרקיע בלילה אלא גם כצבע הרקיע ביום בכלל, דהא משורת הדין כל צבע כחול הוי בכלל צבע תכלת ודו"ק, ת"מ לביעבר וזה משי"כ תכלת

וכעין זה מצאנו במדרש שם פ"ב ס"י "בשעה שאמר הקב"ה למשה עשו לי משכן היה לו להעמיד ארבע קונטיסים ולמתוח את המשכן

האמורה בכל מקום הוא פתוח מן הכוחל דאע"י בעצם ככוחל דוקא דכל דרגת בהירות הכחול הוי בכלל תכלת משורת הדין, ודו"ק.

ומשי"כ "בכל מקום" נר' דכולל נמי גם מה שכתוב בש"ס דנר' בדעת הרמב"ם דנחלקו בזה התנאים בענין בהירות התכלת גם לגבי ציצית לכתחלה. דהנה אמה דקתני בברכות פ"א מ"ב "משיכיר בין תכלת ללבן" כתב הרמב"ם בפירוש המשניות "דרצה לומר בין תכלת שבציצית ללבן שבה" ותכלת שם נופל על הצמר אלאורק, בלבד, וכי' במהדורא החדשה דכמו כן כתב הרמב"ם בכלאים פ"ט מ"א "ותכלת הוא הצמר שצבעו אורק" ובספר "לולאות תכלת" עמ' 229 הביא דבני מהמלים אזור-אק ואזור (אזול) כונתה לצבע של הרקיע והיינו לכא' הנראה לעינינו שהוא כחול בהיר. ונר' דהוי קשה ליה להרמב"ם דאם התנא סובר דתכלת שחור ככוחל א"כ קשה דהרי גם בלילה אפשר להבדיל בין תכלת ללבן (ועיין בזה ברש"י וחו"ט בברכות ט: ודו"ק), אלא ע"כ סובר האי תנא דתכלת כחול בהיר ודו"ק. ונר' דלכן כתב הרמב"ם כאן כלשון הפסוק "כעצם השמים" בלי להוסיף הלשון "לטוהר" לרמו דבזה נחלקו התנאים בפירוש "לטוהר" אם הכונה טהרת הרקיע מן האור או הכונה טהרת הרקיע מן העפרוריות ודו"ק.

עליהם אלא מלמד שהראה הקב"ה למשה אש אדומה אש ירוקה אש שחורה אש לבנה אמר לו כתבנית אשר אתה מראה בהר" ובפשוטו האש שחורה נגד תכלת וכמש"כ בספר לולאות תכלת עמ' 213 ע"ש.

וכן מצאנו במדרש אגדה פרשת שלח לך "התכלת היה כנגד מכת בכורות שהיתה בלילה כשם שהתכלת שחור כך הלילה חשיכה היא" וכעין זה כתב רש"י שם מרב משה הדרשן "תכלת על שם שכול בכורות תרגומו של שכול תכלא ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לצבע הרקיע המשחיר לעת ערב".

וכן משמע בגמ' שבת צט. דצבע תכלת דומה לרקיע בלילה וכמש"כ בספר כליל תכלת (במאמר התכלת עמ' שלא) דהרי איתא שם "ונראין קרסין בלולאות ככוכבים ברקיע" ובפשוטו הכונה בזמן שנראין כוכבים ברקיע והיינו בלילה, והרי לולאות צבועים תכלת, וא"כ משמע דתכלת הוי דומה לרקיע בלילה, ודו"ק.

(א) והנה חומר הצבע המופק מהפורפורה הוא "אנדיגו" והוא באמת קרוב לשחור אבל במצבו הטבעי קשה לצבוע בו

ובענין המסה במים ע"י תהליך מסוים שנקרא חיזור וכמו שכתבנו לעיל (אות ח), ועל ידי המים מסתלק השחרות שבו ונותנין בסופו הצבע הבהיר שרואים בדוגמאות של התכלת שמופיעים בכל הספרים וקונטרסים, וכמו שכתוב בקונטרס "זהו לכם לציצית" שנה רביעית עמ' מ"ד ע"ש. ובמצב הזה אינו דומה כלל לשחור וקל להבחין בינו לשחור אמיתי.

(ב) ועוד יש להעיר דחומר הצבע שמפיקים מן הפורפורה הוא אותו חומר ממש של קלא אילן שהוא נמי "אנדיגו" כמו שכתבו הראשונים וכמו דמשמע ברמב"ם שהרי הוא נמי החומר שהופק מצמח האיסיטית שהזכיר הרמב"ם (וכמש"כ כל זה בקונטרס חותם של זהב עמ' 6 ע"ש, ודו"ק) וכל החילוק ביניהם הוא שחומר של הפורפורה מכיל גם ברום והקלא אילן אנדירובין אבל הדברים האלו לא מוסיפים לצבוע (ע"ש בקונטרס).

והנה כתב הרמב"ם דרך צבע תכלת של החלוון עומר ביפיו וכן מבואר בגמ' דעל ידי בדיקות מסוימות אפשר להבחין בין קלא אילן לתכלת דקלא אילן איפריך חזותיה משא"כ בתכלת. מיהו אנחנו ענינו ראות דגם קלא אילן ע"י המסה במים

"עומר ביפיו" וגם בספר לולאות תכלת (עמ' 123,121) כתב דניסו והוא גם ניסה כמה פעמים להפריך חזותיה של קלא אילן כי האי ע"י בדיקות של הגמ' ולא הצליחו".

אלא נר' מזה דאה"נ דגם קלא אילן ע"י המסה במים לא יהיה מפריך חזותיה דטבעו שזה לחלוטין עם הפורפורה כמשנ"ת, אבל הרמאים ששמים קלא אילן תחת תכלת ודאי לא יעשו כן דבאופן זה לא יהיה דומה לתכלת, והיינו כמש"כ לעיל דתכלת כשחור הוא, וקלא אילן אם ימיסוהו במים כבר לא ידמה לשחרות של התכלת ורק בלי המסה במים דומה לתכלת וכי האי גוונא מפריך חזותיה.

(ג) והבי נמי נר' מוכח מתוס' זבחים צה. דהרי משמע מדבריהם דתכלת יורד ע"י צפון ע"ש, והק' בקונטרס הג"ל דהא מבואר בגמ' ב"ק צג: דקלא אילן

ע"י המסה במים דומה לתכלת וכי האי גוונא מפריך חזותיה.

יג. ומש"כ בעלון "מצות תכלת בזמננו" שיש שהצליחו להוריד קלא אילן, הרי כבר ביאר בקונטרס חותם של זהב שעשו כן בחוט קלא אילן עתיק וגם לא כתבו

אינו יורד בצפון ותכלת הרי יותר עמיד מקלא אילן. אלא נר' דהתם בב"ק הוי ע"י המסה במים ואז הוי באמת עמיד ואינו יורד בצפון אבל במצב שדומה לתכלת והוא בלי המסה במים אז תכלת עדיף ולדעת תוס' קלא אילן יורד ע"י צפון וגם על ידי בדיקות של הגמ' ותכלת יורד רק ע"י צפון ודו"ק.

ולפי"ז אין כבר תימה מהירושלמי שהביא הראב"ה (הג"ל סוף אות ד) שציין פורפירין לצבע התכלת, דאה"נ פורפירין נקרא על שם הפורפורה והוא מקור לצבע עמיד יקר ערך של תכלת בהיר והשתמשו בו בשנים קדומות וכש"כ בספרי חכמי האומות העתיקים והיה ידוע לחז"ל ולכן ציינו בו לצבע התכלת הדומה לכרתי, אבל אין זה צבע של תכלת של ציצית דהוא דומה לשחור ולא מפיקים אותו מהפורפורה אלא מבעל חי אחר ודו"ק.

שכחוט עתיק של הפורפורה לא אפריך חזותיה, ועכ"פ פשוט דלצבוע ישן של אלפיים שנה לא התכוונה הגמ' בבדיקתה ודו"ק.

ענף ג

יבי דאמנא נרי דפורפורה נקרא חלון, אך החלון
דתכלא מין אחר הוא

יד) והנה יסוד לטענה, וגם הבסיס
 לכל ההוכחות שהפורפורה
 הוא החלון של התכלא, הוא מש"כ
 במדרש הגל (אות ב') דחלון יש
 לו נותיק והיינו שהוא שבלול כמש"כ
 רש"י שם. מיהו זה בנוי על הנחה
 פשוטה דבלשון חז"ל רק בעל חי
 אחד נקרא חלון ולכן כשדברו חז"ל
 על חלון שיש לו קונכיה ע"כ דברו
 על חלון של תכלא. אכן באמת
 נ"ל להוכיח מהראשונים דנקטו דשני
 בעלי חי נפרדים נקראו חלון וחלון
 של התכלא אינו שבלול.

דהנה איתא בשבת עה. "ח"ר הצר
 חלון והפוצעו אינו חייב
 אלא אחת רבי יהודה אומר חייב
 שתים". וכתב רש"י ב"ר"ה הפוצעו
 "דוחקו בידיו שיצא דמו", ויש
 לתמוה דלמה נדחק רש"י לפרש כן
 ולא פירש כפשוטו לשון שבירה כמו
 שמצאנו בכמה מקומות כגון "פציעת
 אגודים" "פצעו את מוחו" דהרי
 רש"י כתב שחלון הוא שבלול שיש
 לו קונכיה, ושייך לשון שבירה, ועוד
 הרי כך הוא באמת הדרך להוציא
 את דם הפורפורה על ידי פציעת
 הקונכיה כמו שכתבו כל המחברים,

וא"כ תקשי מגליה לרש"י לפרש
 אחרת, אלא נ"ל דהכי קשיא ליה
 לרש"י דע"כ חלון של התכלא אינו
 שבלול עם קונכיה. דהרי איתא
 בברייתא "דברייטו כרג" אלא ע"כ
 דשני בעל חיים נפרדים נקראו חלון
 א' שבלול והכי איתא במדרש, ב'
 בעל חי אחר של התכלא שצורתו
 כרג וכיון דהכא איירי לענין חלון
 של צבע עייש נקט רש"י בפשיטות
 דע"כ איירי בחלון של תכלא, ולכן
 הוי קשה ליה איך שייך לשון שבירה
 ולכן נדחק לפרש לשון דחיקה ודו"ק.

זו) וכן איתא ביד רמה סנהדרין
 צא. דאיתא שם בגמ'
 "עלה להר וראה שהיום אין בו
 אלא חלון אחד למחר ירדו גשמים
 ונתמלא כולו חלונות". וכתב שם
 היד רמה יש אומרים תולע שיוצא
 מן הים אחת לשבעים שנה וצובעין
 בדמו תכלא... ואין נראין בעינינו,
 דמסתברא האי חלון לאו האיך
 דאמרינן גבי תכלא הוא מכמה אנפי,
 אלא מסתברא דהאי חלון דהכא
 לאו האיך דאמרינן גבי תכלא הוא
 אלא מינא אחרינא דמיכרי מעפרא
 וממא ומקרי בלשון ערבי "חלום".

דג ולא צדף, אלא ע"כ דשני בעלי
 חיים נפרדים הם שנקראו בלשון
 חז"ל חלון וכאן לא הוזכר הרמב"ם
 שצובעים בו תכלא דכאן לא איירי
 בחלון של ציצית אלא חלון השני
 ודו"ק.

והנה יש להעיר דהנה מהמדרש
 למדן רק דיש חלון אחר
 שיש לו נותיק דהיינו שהוא שבלול,
 אבל לא מוזכר שם שהוא שבלול
 ים, וא"כ מגליה להרמב"ם הא שהוא
 צדף שבים אלא נראה מזה שכאן
 גילה לנו הרמב"ם סוד הדבר למה
 חז"ל קראו בעל חי אחר בשם
 חלון. דהרמב"ם ידע שיש צדף
 הנקרא פורפורה שממנו מפיקים צבע
 טבעי כחול ולכן נקט דלזה כוונתו
 חז"ל במה שקראו חלון שהוא שם
 כינוי מחמת הרמיון הזה לחלון
 אמיתי שצובעין בו תכלא ודו"ק."

יז) וכן נ"ל מוכח כל זה מספר
 הקנה דז"ל "זה הדג עולה
 מהים ותכף שיצא הולך ונתקע בארץ

הכריזו חכמים אם נדון כבהמה או כחיה.
 אלא נ"ל דכוונת הרמב"ם דהוא הנקרא
 כ"י אבל לא כ"י באמת אלא נקרא כ"י
 בדברי חז"ל מטעם כינוי על שם הרמיון
 לכ"י, דיש לו תכונת בהמה וחיה ודו"ק,
 והארכנו בזה במקום אחר, וכאן נמנענו
 הרמב"ם דזה הנקרא חלון והיינו מטעם
 כינוי ודו"ק.

הרי לפנינו כתב דחלון דאיירי בסנ'
 הוא אינו חלון של התכלא אלא
 שבלול שנקרא ג"כ חלון כמו בלשון
 ערבי אבל חלון של תכלא הוא
 מין אחר דבלשון חז"ל גם זה נקרא
 חלון. ומלשונו וממה שנצרך להוכיח
 מלשון ערבי ששבלול יבשה נקרא
 חלון משמע דחלון של תכלא מין
 אחר לגמרי דכלי זה פשיטא דשבלול
 יבשה נקרא חלון דהרי לא משמע
 שבא לבסס מהו חלון אלא מהו
 חלון בסנהדרין, ודו"ק.

זו) ובמשניות כלים פ"ב מ"א
 איתא "...שלשלת
 של סטונות טמאה של בעלי בתים
 טהורה אמר ר' יוסי... או שקשר
 חלון בראשה טמאה". וכתב הרמב"ם
 שם בפירוש המשניות "או אם קשר
 בקצה השלשלת חלון והוא כדמות
 צדף מברזל נועלים בו את הדלתות
 ואותו הצדף הוא הצדף של בעל
 חיים שבים הנקרא חלון" ויש לתמוה
 הרבה דהרי הרמב"ם בספר היד
 בהלכות ציצית כתב שהחלון הוא

יד. וכעין זה מצאנו בהלכות מאכלות
 אסורות פ"א ה"ג דז"ל "כלאים הבא
 מבהמה טהורה עם חיה טהורה הוא
 הנקרא כ"י" (כך הוא הגירסא בדפוס
 ובכל כת"י וכן גרס המ"ם ודלא כמו
 שגרס הכ"ם בעין דלהלן עייש ודו"ק),
 מיהו בהלכות ביטורים פ"ג היה מבואר
 ברמב"ם דכ"י הוא כ"י בפני עצמו שלא

יח) ולפיין נופל כל הראיה לזהות הפרפורה לחלון התכלת, דהלא יסוד הראיה הוא מהגמ' שבת כו. דאיתא שם דהשאר נבזראדן צידי חלון מסולמות של צור ועד חיפה, והוא המקום בדיוק שנמצאים מאז עד היום שכלול הפרפורה שהוא מקור טבעי לצבע עמיד יקר ערך של תכלת והוא פלא אם לא שהוא החלון. והשתא י"ל דאה"נ דהפרפורה הוא החלון דאירי שם בגמ' אבל אין זה החלון של ציצית אלא בעל חי אחר שמכונה בשם חלון מחמת השוויון לחלון של ציצית^{טו}.

הוכחה מהזוהר דהחלון נמצא בים הכנרת

יט) ובאמת נר' אדרכה דמכאן עוד ראיה שהפרפורה ע"כ אינו החלון של ציצית דהנה בספר לולאות תכלת עמ' 143 הביא דאיתא בזהר בחלק ב' מח ע"כ "כתיב זבולון לחוף ימים ישכון, והא ימא חד הוה בערביה, אלא מאי לחוף ימים ודאי אוקמה חבירי ברזא עלאה, וירכתו על צדון, כמה דאת אמר (שמות א, ה) יוצאי ירך יעקב, זבולון שוקא

טו. וי"ל דהוא נמצא שם דוקא בחלקו של זבולון משום יקר ערך של צבעו והוא מברכת משה רבנו ושפתי טמוני

ונשרש שם וראשו בחוף ושוחטין אותו ולוקחין את דמו הוא הדם שבו צובעין התכלת" (הובא ב"לולאות תכלת" עמ' 179 עיי"ש). ומבואר דשוחטין את החלון ומוציאים את הדם אחר כן. ותקשי טובא דהרי בשבת ע"ה איתא דמוציאין את הדם של החלון לפני מיתה דוקא כי היכי דליציל ציבעיה ולא "שוחטין" אותו ולא ניחא ליה בנטילת נשמה אלא פוצעין אותו. אלא ע"כ כנ"ל דהגמ' איירי בבעל חי אחר שצובעין אותו ונקרא בשם חלון מחמת כינוי מפני דמיונו לחלון התכלת שנמי צובעין בו, ודו"ק.

טו. וי"ל דהוא נמצא שם דוקא בחלקו של זבולון משום יקר ערך של צבעו והוא מברכת משה רבנו ושפתי טמוני

ואינה בזבולון אלא בנפתלי שהיא נוק'... ובנפתלי מואת הבחי' של הנוק' כי ים כנרת הוא בחלקו אלא שנתקשר עם זבולון לזווג ולד"א שהיה בחלקו ר"ל ונפלה ונתקשר עמו בחלקו. הרי ביאר האריז"ל דמה דאיתא בזהר דים כנרת היה בחלקו של זבולון אינו חולק על ברייתא דב"ק דף פא: דקתני דהיה בחלקו של נפתלי דבאמת היה בחלקו של נפתלי רק כיון שנזדווג נפתלי עם זבולון מה שהיה בחלקו הוי חשוב כחלקו של זבולון. וא"כ חזינן דהאריז"ל פירש דמש"כ בזהר דים כנרת היה בחלקו של זבולון דהכונה לים כנרת של מטה. והרי כתב הזהר שם דשם נמצא החלון^{טז}.

ובאמת הרמ"ז (הובא במקדש מלך הובא בספר הנ"ל) השיג על הרמ"ק והסיק דבאמת החלון נמצא בים כנרת של מטה וכן העיד כן בשם האריז"ל וז"ל "ולא ידעתי למה קראו ים גנוסר ולעז"ר דלא דק דחלון לא היה גדל בים הגדול

דאין יועיל הזווג לענין זה, ועכ"פ אינו דומה להא דיועיל הזווג ליחשב חלקו של נפתלי כחלקו של זבולון דהתם הוי מתייחס חלקו של נפתלי לזבולון כדוגמת מה שקתה אשה קנה בעלה אבל מפני זה לא יהפך ים הגדול ליחשב כים הכנרת ודו"ק.

החלון אלא דג בים הגדול שם חלקו של זבולון, וי"ל שים גנוסר הגשמי אין בו חלון ולמעלה קאמר שהיא המלכות ושם בין דגי הים מתגדל נונא חדא דאיהו סוד הדין והמשכתו וכר".

וי"ש להעיר דהנה בזהר ח"ג (קנ ע"א) איתא "בחולקיה דזבולון ימא וכנסת ישראל אקרי ים כנרת והרי אתחזי בגין דהא תכלת נפיק מתמן ואוקמיה דהא לתתא כנוונא דלעילא ים כנרת לעילא ים כנרת לתתא, תכלת לעילא תכלת לתתא וכלא באתר חד" ולכא' משמע דתכלת נמצא בים כנרת למטה כמו שנמצא בים כנרת למעלה^{טז}.

ואמנם כן נר' מבואר בדברי האריז"ל דז"ל בלקוטי תורה פרשת עקב י"ששכר בת"ת זבולון בנצח עמוד הימיני סומך לכן הוא סומך אל י"ששכר שהוא בחי' תורה ופי' בזהר כי ים כנרת היה בחלקו... וכנרת הוא המלכות העולה מ"ן

טו. ועיין עוד בזהר פרשת שלח דכנרת על שמה אתקרי.

יז. ובספר "לולאות תכלת" עמ' 146 כתב לדחות ד"ל דבאמת נמצא החלון בים הגדול אבל הזווג יועיל להחשב כעולה מים הכנרת כמו שיועיל הזווג ליחשב חלקו של נפתלי לחלקו של זבולון. מיהו אין הדברים טובנים לי

אלא בים כנרת והוא ים גנוסר כמ"ש המתרגם ביהושע אע"ג דבקעת גנוסר לא היתה של זבולון ימה גנוסר היה שלו כמ"ש זבולון לחוף ימים ישכון ימים טובא משמע וכן אמרו בפ"ק דמגילה אמר זבולון לי נתת ימים ונהרות ולאחי נתת ארצות הרי שממשלתו היתה במים וים זה של כנרת הוא גדול שהרי עד מזרחו מגיע חלקו של גר שהוא בח"ל ככתוב ביהושע וכן כתב האר"י זלה"ה שחלון גדל בים כנרת והוא בחלקו של זבולון בסוד ירך שמאל הוד"ע עכ"ל.

הנה מבואר דעת האר"י והרמ"ז דהחלון אינו נמצא בחוף של הים הגדול אלא בים הכנרת כפשטות דברי הוזהר. וגם כל מה שנרחק הרמ"ק לפרש הוזהר דלא כפשוטו רק משום דהוי קשה ליה דהחלון הוא בחוף של זבולון בים הגדול

יח. ואף דכתב הרמב"ם בהלכות ציצית דהחלון נמצא בים המלח לכל הנראה לא היה בפניו את הוזהר דהרי התנלות הוזהר היה רק אחרי תקופת הרמב"ם. ונ"ר דהרמב"ם סמך על מה שכתב ביונתן בן עוזיאל פירש חזאת הברכה גבי ברכה דזבולון ושפתי טמוני חול – ויתפרנקון מן טריטא וחלונא יאחרון ויצבעון מארמיה תיכלא לחוטי גוליתחון ומש"כ ים המלח כוננו לים הגדול ושנקרא כן בכמה מקומות בספר היה. מיהו לאור הוזהר י"ל דיונתן בן עוזיאל לא חולק בעצם

מצידון עד צור, מיהו לפי המבואר כבר מתיישב הוזהר בפשוטו וכמו שביארו האר"י ז"ל והרמ"ז, דבאמת שני חלון נפרדים נינהו ובשני מקומות נמצאים, חלון הפורפורה שהוא מקור טבעי לצבע תכלת יקר ערך של תכלת בהיר הוא נמצא בחוף של זבולון בין צידון לצור, אבל חלון הציצית אינו נמצא שם אלא במקום אחר והוא ים הכנרת". והא דלא מצאנו אותו שם בימינו משום דנגנו כמו שכתוב במדרש.

(כ) ולאור הג"ל יתיישב עוד כמה דברים דהנה בירושלמי שבת דף נב איתא "הצד חלון ופצעו אית תני תני חייב שתים אית תני תני אינו חייב אלא אחת מאן דאמר שתים אחת משום צד ואחת משום נטילת נשמה מאן דאמר אחת היידא משום נטילת נשמה". והנה בבבלי בשבת ע"ה הביאה הגמ'

על הוזהר דהחלון נמצא בים כנרת דאין שייך מחלוקת בזה בזמן שהחלון היה נמצא נודע מקומו רק דפירש דעולה החלון מן הים לחלקו של זבולון ושם תופסין אותו ודו"ק. ובאמת בספר תבואת הארץ מביא מספר יוסיפון דחלק של זבולון הגיע עד הכנרת, ועיין עוד במגילה ו. קטרון (בחלקו של זבולון) זו ציפורי ובגלילין הש"ס שבת קיח: בשם הרי"י מינאש דטבריא וציפורי בתוך תחום אחר ודו"ק.

קפידא להוציא הדם לפני מיתה אלא אדרבה מבואר בספר הקנה דלוקחין את דמו אחר מיתה.

(כא) ובוה מתיישב נמי מה שהעיר הצפנת פענח על הרמב"ם שכתב לגבי תכלת דדמו שחור כרג וכתב הצ"פ דמקורו מהירושלמי בנהר פ"ב ה"ו דמבואר דדם דגים הוגדר כשחור כריו, והעיר הצ"פ דלכא י"ל דדם חלון שהוא מפקד פקיד ויוצאת נמי מחיים כראיתא בשבת שאני ע"ש. ולהג"ל אתי שפיר דהתם בשבת איירי בחלון הפורפורה אבל הרמב"ם איירי בחלון התכלת.

סיכום הדברים

להתערב במים (ח) צבעו כחול כהה מאד (הדומה לשחור) (ט) צבעו יותר עמיד מקלא אילן י' אין לו קונכיה ואינו שבלול (יא) מקום שנמצא הוא בים הכנרת.

וב"ל אלו הדברים לא קיימים בשבלול ימי הנקרא פורפורה (א) צבע הקונכיה שלו בעצם לבן ורק בים יש בהם שהם מראה הים ע"י דברים חיצוניים שנרבק בהם והם מן המיעוט, (ב) אין צורתו כרג ואינו דג אלא שבלול (ג) הוא חי רק עד שבע שנים (ד) אין לו גידים

המחלוקת לענין דישה אבל לענין נטילת נשמה לכ"ע פטור וביאר רבא שם משום דהוי מתעסק אצל נטילת נשמה. ולהג"ל יבואר היטב דהבבלי קאי על חלון הפורפורה ועדיף להוציא הדם כשהוא חי כראיתא שם בגמ', וכן מעידים על הפורפורה (כמש"כ בקונטרס "חותם של זהב" עמ' 5 ע"ש) ולכן הוי חשיב מתעסק אצל נטילת נשמה וגם עצם הוצאת הדם לא חשיב נטילת נשמה כמש"כ התוס' דהוא מפקד פקיד וכמו שהוא באמת אצל הפורפורה. אבל הירושלמי קאי אוחלון של תכלת (וכמו דמשמע בפ"א ה"ג כמש"כ לעיל) ובוה אין

ובסיכום הדברים כתבנו להוכיח על אחד עשרה דברים שקיימים בחלון התכלת (א) צבע גופו כמראית הים. (ב) צורת גופו כרג (ולחאי טעמא לדעת הרמב"ם הוגדר כרג ולא כשרץ המים). (ג) הוא חי לכל הפחות שבעים שנה (כפשטות הברייתא וכמו שהבין הירושלמי וכן פירש רש"י) (ד) יש לו גידים ועצמות (ה) לדעת הרמב"ם דמו שחור כריו ולדעת רש"י הוי כחול (ו) דרך הפקת דמו הוא אחרי מיתתו (ז) דרך יצירת צבעו הוא בלי

ועצמות (ה) ה'דס' שיוצא ממנו לצביעה צלול ואח"כ נהיה סגול ורק בתוך היורה (ו) דרך הפקתו הוא להוציא הרס לפני מותו, (ז) דרך יצירת צבעו צריך המסה במים, (ח) צבעו בגוון כחול שלא מתחלף עם שחור, (ט) הבדיקות מורות דצבעו שוה בחזק עמידתו עם קלא אילן וה"נ מסתבר דהרי חומר הצבען שבו הוא אותו חומר ממש של קלא

אילן, (י) יש לו קונכיה והוא שבלול ימי, (יא) אינו נמצא בים כנרת אלא בים הגדול במים המלוחים.

ולפ"ז ע"כ השבלול ימי הנקרא פורפורה אינו חלוון התכלת, אמנם מספר הקנה והראשונים מבואר דשני בעלי חיים נפרדים נקראים בלשון חז"ל בשם חלוון, ולכל הנראה הפורפורה הוא החלוון השני.

ענף ד

נמפח

יובא מאמר שנכתב להשגות על מאמרינו בצירוף מענינו בהערות למטה

ועוד צריך^{כא} לדחוק לפ"ז דקלא אילן שהיו צובעים בו בימיהם היה בדרך צביעה אחרת בלא מים (שלא נודע אפשרותה בזה"ז^{כב}) והיה מראהו עמוק ודומה לשחור. ואשר מביאו להכניס עצמו בנקב המחט הזה, הוא מכמה הערות^{כג} שהעיר על הפורפוריא, אשר כבר בא פתרונו בקונט' השונים בענין, והובאו מקצת^{כד} מן התשובות גם בראש מאמרו למחצה לשליש ולרביע. ואף דודאי כדבריו כן הוא דחלוונות רבים יש^{כה}, אך

ז"ל... והנה עיקר ותורף דבריו, להעמיד^ט כי היו בזמן חז"ל בי חלוונות הצובעים תכלת, שהאחד הוא הפורפוריא שבו עסקו בכמה מקומות בגמ' כשמדברים בחלוון הצובע, ובאמת הוא אינו חלוון התכלת של מצוה. כי גוון צביעתו הוא בהיר וכמראה של קלא אילן בדרך הצביעה שצובעים בו בימינו, אך היה עוד חילוון אחר הדומה לו^{כז} אשר צובע בגוון כהה יותר והוא הוא חילוון התכלת הגנוז.

כג. וגם מדברי הרמב"ם וספר הקנה והזהר, ועוד מבוסס ע"פ רש"י והירמ"ה דמבואר מדבריהם ג"כ דשני בעלי חיים נפרדים נקראים בלשון חז"ל חלוון. כד. הבאתי את כל מיטב הפתרונים הנלע"ד.

כה. כתבתי דרך שנים הם אחד ששמו חלוון והשני מכנין אותו הכי מצד דמינו לענין צביעה וכמו שמצינו בכוי.

ט. להעמיד י"א ראיות נגד זיהוי הפורפורה כחילוון התכלת. כ. אינו דומה לו אלא בעל חי אחר הוא.

כא. לא צריך די"ל נמי ע"י מים עם הוספת חומר המשחיר דאפרין חזונית. כב. עיין ב"חזונו של זה"ב עמ' 34 שכתב שני אופנים בפורפורה והרי קלא אילן אותו חומר צבען.

כבר האריכו להוכיח מהנמו' ומהתוספתא^כ שלא היה עוד חילון, הצובע בגוון זה).

א. צבע גופו כמראית הים.

פירוש: דבגמי אי "גופו דומה לים" ואפשר לפרשו^כ בכמה פנים (יעוי בקונטרסין המדברים בזה) אך הרמב"ם נקט דעינו דומה לעין הים וכ"מ^כ ברמ"ה. ואילו הקונכיה של הפורפורה דומה למראה ים רק עיי הירוקת שגדלה עליו ואינו מגופו ממש, וכמו"כ רק בעומק המים הוא ברובם. א"ה: נד"כ בתקופת^כ שהקונכיה נקיה ואין גלים עליה כגלי הים נקפים אז יש עליה ירוקת דומה לים, והירוק הזה נראה מתק מתק מגופו כיכר לכל מעין כמחוטמו.

כו. כל מה שיש לר"י מהתוספתא דאם חילון שם כולל לכמה סוגים של אותו משפחה או משמע מהתוספתא דרק אחד אפשר להפיק ממנו תכלת מרהוכיז התנא רק שם המשפחה ולא שם הפרטי אבל אנוני הוכחנו שחלון התכלת הוא שם פרטי לבריה מסוים רק דיש עוד בריה אחר לגמרי שגם נקרא חלון והוא בכני על שם חלון התכלת והוא נתמעט כמו שאר דברים ודו"ק.

כו. לא מצאתי פירוש אחר בראשונים.

ב. צורת גופו כדג (ולהאי טעמא לדעת הרמב"ם הוגדר כדג ולא כשרץ המים) ואילו הפורפורה אינו נראה כדג ואינו דג אלא שבלול.

א"ה פי' שרץ (שרץ נלם) מה שפירש שם לגבי סגול דומה לדג של ים "שהוא רחב ודק וחד כלפי ראשו" ופשוט שלל ר"ל לומר שהחלון דומה לדג^כ דהיינו ששגורא נקטור שהוא דג, כשה שחפה לים לא ר"ל שנקטור שהוא ים, אלא שגורא הפורפורה הוא דמיונו לדג פשוט ויכר לכל מהפוק בתמונתו.

ג. נקוט' א' שגורא נלול לא הוסיף הפן תמונת חן חלון אחר להראות שא"ט דומה לדג. גם הסענה מדברי הרמב"ם (תל"א ב, י) שמחלק בין שרץ המים לדגים אין זה חס, שהרי דבריו שם אינם להגדיר מהו שרץ דג אלא להגדיר^כ מהו שרץ המים, דל שא"ט

כח. וכן ברש"י (עיי' בש"מ).
כט. גר' חיסה לומר שחולל דברו רק על מקומות מסויימים ושלא במקום שצדים אותם.
ל. כשאומרים שבעל חי (ועדיין לא ידוע מהותו) שהסימן להכירו שהוא דומה לדג גר' ודאי שלא מתכוונים לשבלול.
לא. מבואר שם דאינו עובר אלא אלאו דשרצים וא"כ חזין דאינו דג. ובאמת כן מבואר בעוד מקומות בספר היר וציינו להם בהגה"ה עיי' ודו"ק.

נזרם דגים הרי הוא שרץ המים, אך אין סוגנו לומר דשרץ המים אינו כולל דגים. וכמו שהאריכו להוכיח בקונטרסים השונים, דל חיות הם כולל דגים הם.

ג. הוא חי לכל הפחות שבעים שנה (כפשטות הברייתא וכמו שהבין הירושלמי).

ומקורו: דבברייתא איתא דעולה אחת לשבעים שנה, ומשמע דכל חלון וחלון עולה אחר שבעים שנה ולא שיש עליה כללית במיני החלונות כמו שרצו להעמיד כמה מן המחברים, וכן מוכח בירושלמי שהרי הוא הוכיח שיש לו גידים ועצמות ממה שהחילון חי יותר משנה חדשים, ונראה פשוט שלא אמר כן מחמת ידיעתו במציאות, שידעו שהחילון חי יותר מ' חדשים, אלא מוכח הברייתא הנ"ל. ואילו הפורפורה אינו חי אלא ז' שנים.

א"ה: לא ראיתי שום משמעות להעמיד דבר זה, שהנה חלון זה מכל נפ"ש שגורא (כמעט) ומאריך^כ ימי חייו מכל בני מינו, ואין לו זכר לא מן הנרייתא ולא מן הירושלמי דנחלא הכירו^כ וידעו שהוא חי ז' שנים ולא הורסו לגריסא זו כדי לידע מציאותו ושנות חייו.

לב. בעלי תועה לאיטית כגון צב חיים למעלה ממאה שנה וכ"ש שיתכן כן בחלון שחוקע בקרקעית הים וכמשי"כ בספר הקנה ובפי' הראב"ד לספר יצירה (בהקדמה נתיב ח').

לג. אין כולם יודעים דהרי לא כל אחד מגדל חלון בתוך ביתו.

לד. אין שני פירושים למלים גידים ועצמות רק ד"ל דהמכוון של המימרא

ד. לחילון התכלת יש גידים ועצמות.

ומקורו: דבירושלמי הוכיח דיש לחילון גידים ועצמות מזה שהוא חי יותר מ' חודש וכל דבר שאין לו גידים ועצמות אינו חי יותר מ' חדשים. והנה הפורפורה הוא לא מצאנו את הגידים והעצמות שלו אף דבאמת גם הוא חי יותר מ' חדשים וא"כ אליבא דהירושלמי הנ"ל בודאי יש לו גידים ועצמות, צ"ל שהוא חי יותר מ' חודש משום שהקונכיה היא במקום הגידים ועצמות שלו אך מ"מ אכתי א"א לאמר שיש לו גידים ועצמות.

א"ה: דבר חיסה הוא טענה זו. דהא מהירושלמי הו' גופיה משמע דל ראיינו שם לחלון גידים ועצמות, אינו משום שרצה ק' בתלמוד אלא משום שידע שהוא חי יותר מ' חודש, וחזין שאין לו גידים ועצמות הוכיחם וידועים לכל. והנה הפורפורה הוא שאף הוא חי ז' שנים ים זו את אלוה הכרת דקד"ל "כל דבר^כ שאין לו גידים ועצמות אינו חי יותר מ' חדשים".

וא"כ הדבר נכר שיש^כ לחלון הזה גידים ועצמות וכל מה שנאמר בזה לא יסיה אלא

לדבר שיש לו מעלת גידים ועצמות כגון "ובעצמות וגידים תסוככני" (איוב י, יא) רק דנקט גידים ועצמות דהכי הוא מן הרוב אבל בירושלמי משמע דהחלון יש לו גידים ועצמות ממש ולשוב ירושלים, כותב כן בהד"א.

לה. הרי לעין כל רואה אין לפורפורה גידים ועצמות.

ביאור מפני מה נקרא ק' בן משום קונמינו
ובין אם משום דבר אחר.

ה. לדעת הרמב"ם דמו שחור
כדיו ולדעת רש"י הוא כחול.
ואילו הפורפורה הדם היוצא
לצביעה צלול ורק אח"כ נהיה
סגול. (פירוש: כמה דקות אחר"ל
חשיפתו לאויר מעשה סגול עמוק, ורק
כשהוא מרוכז או יבש נראה כשחור)

ביאור הדברים: הגרי"א הרצוג (אף
שלא קיבל את זיהוי הפורפורה
מטעם ידוע, וכבר האריכו בו
המחברים) נקט דמקור הרמב"ם לפרט
הזה - שלא מצאנוהו בחז"ל - הוא
מדברי אריסטו ש"י על דם החילון
שהוא מליץ ועי"ל בערך דמליץ
משמעותו דיו שחור או שחור כדיו
ובתרגום אריסטו לערבית (שהרמב"ם
העיד על עצמו שיש לו רק תרגום
זה) כתבו אסואדי ופירושו שחור
כדיו^ל. אך אין דברי הגרי"א הרצוג
מסתברים שהרי^ל הרמב"ם לא כתב
כאן כמ"ש בקידוש החודש שמקורו

לו. ברמב"ם משמע דהוי שחור כדיו
בתוך הגוף עיי"ש.

לו. לשון הערוך "דיו" ובמסוף "דיו
שחור". ושחור כדיו ליתיה בכלל.
ובלולאות תכלת (עמ' 167) כבר הוכיח
מיונית המקורית שהוא לשון לצבע כהה
עיי"ש ודו"ק.

לח. פירושו שחור לבד.

לט. איך סתם דברים כאלו הוא תורה
מסיני ואין ספק על הגויים שהרי הרמב"ם
עצמו כותב שלא סומכים על הגויים
אלא על ההוכחות שמביאים.

בזה מחכמי האומות, וגם לא מסתבר
שהסתמך על תרגום שגוי ועל כרחק
דמקורו מדברי חז"ל בירושלמי דנדה
דדם דגים שחור דומה לדם נדה
השחור כדיו, ואע"י דלפניו י"ל^ל
דגם דם החילון מעשה שחור כדיו
שהרי הוא משחור יותר מדם דגים
אך צ"ל דנשתנו הטבעים ודם דגים
בזמן חז"ל היה שחור כדיו.

א"כ: אם נדעו זהו א"כ אדרבה נדע
אלו מנא"ס לנו פירושו של שחור כדיו, דמקור
דדם דגים קדיו ק', ונחל"ש (נדה ג, ב,
והנה נעזר וד"י י"ד ק"ל) הנה לדברי ר"ם
דדם דגים של מרגלית הוא דם השחור כדיו,
ואף דדם הסגול הוא פשוט דם שגול הגוף
אלה ששחור מוחם יותר נראה כשחור, וא"כ
טפי שקורין להם הפורפורה שחור כדיו, אף
שהוא נעשה רק סגול עמוק. אך נאמנו דם
דגים אי"י כשהוא יבש^ל ולא הוא שחור ונחל"ש
דם הפורפורה כשהוא יבש הוא שחור. ונחל"ש
דברי הגרי"א הלכו יותר מנדרים ופענחו
עליהם קטטה, דהרמב"ם לא ראה ל"ן דמקורו
מחכמי האומות אלא נקדחם הסודש שהיו מה
מקורם מקבלת חז"ל ואח"כ למימד דידעמנו
לא נאה מהם. ועוד דהם כגם הלכנו נכונה^ל

מ. מבואר בירושלמי דדם נדה הוי
שחור כדיו ממש עיי"ש.

מא. גם דם דגים יבש אינו שחור
כדיו ממש לכא, ובלא"ה משמע שם
דאי"י בלח מרהובא בחדא מתתא עם
דם שער ומדאמר שם כבר דהוא מראוי
עיי"ש ודו"ק.

מב. נ"י אדרבה דעיי"ש (פי"א הי"ד)
דהרמב"ם מתנצל שכותבם אע"פ שהם
שייכים רק למשפטי הראיה שבי"ד מחשבים
ולא נוגע לנו בזמן הזה, וכאן הרי זה
נוגע להלכה ממש.

הנ"ל נדעו הלל, ולא היה פרט מקדים
במילאית.

לחננו נאמנו י"י בתוך נלמנו הלכנו היה וד"י
שחור כדיו ממש, נידע שם שגול הגוף
ואפשר שיקר הלכנו מן היריד הסוף נא^ל.

ולענין דעת רש"י שכתב שדמו כחול, כבר
האריסו לנא"ר דעיקר סוגיה דברי רש"י הוא
מק"ל שאין לנא"ר הסתלק נעשה ע"י סממנים
ע"כ דעון פלגו כחול וא"כ לקי"מ^ל בפורפורה
דעין אם הוא כחול נעשו בתוך החילון ובין
אם נעשה ק' נחל"ש הכנה, מ"מ אין הלכנו
מחמת סממנים אלא מדם פלגו.

ו. דרך יצירת צבעו הוא בלי
להתערב במים. והמקור: דלא נוכר
בגמ' אלא דמרתחין ליה ולא
דמרתחין ליה עם מים שהוא שלב
הכרחי בהכנתו. ואף ברמב"ם שכתב
שמות סממנים "כדרך שהצבעים
עושים" לא כתב בפירוש שמערבים
בו מים.

א"כ: ממוחזק שאין לך דרך להנשים גדול
מהם^ל, לערב מים בפורפורה הלכנו ואין שום

מב. הרי הדם צלול ואח"כ סגול אי"כ
מה יעזור לנו וד"י שחור.

מג. קשה לומר שרש"י (תולין פט.)
לא ידע המציאות שכתב הרמב"ם דע"י
סממנים יורד השחרות כדיו. וגם קשה
למה רש"י כתב שם דעולה פעם אחת
בשבועים שנה עיי"ש אלא ע"כ נ"י כמשי"כ
ודו"ק.

מה. וכמ"כ סממנים ולמה זה הוזכר
וזה לא. ועוד כתב הרמב"ם "מרתחין
אותו ונתחין בו הצמר" וקאי על הדם
(ויורה לשון נקבה עיי"ש) ואם רובא
מים לא שייך לכתוב הכי. והאמת יורה

לנא"ר נעלם שא"י ק'. ונדעו הגמ' לא נחפרשו
אפי' שמוס הסממנים.

ז. דרך הפקתו היא אחר מיתתו.

ומקורו: כן משמע בספר הקנה ש"י
שוחטין אותו ומוציאין את דמו.
ואף דבגמ' (שבת עה.) איתא להדיא
בהיפך זה, דמקפידים להוציא דמו
קודם מיתתו וכמו שהוא בפורפורה^ל,
צ"ל דהגמ' שם אכן איירי בחילון
הפורפורה ולא בחילון התכלת של
תורה.

א"כ: והנה הוא פלגו^ל הנה לעיל דרש"י
מפרש דברי הגמ' הלל על חילון הסתלק,
וסלן נא"ר לנקוט דלא כרש"י, ע"פ דקדוק
מספר הקנה. והם דברים א"ס מאוד דדברי
הגרי"א דלד חילון והפירושו להוציא לנא"ר,
נעמיד דל"י דחוקק בחילון שא"י של תכלת,
ואילו בחילון הסתלק נאמנו יחזיק ג' פעמים
כמנא"ר שם. וגם פשוט דהוצאתו שנקטה
הגרי"א בחילון הוא משום חילון שהיה נמשך
שחמתו למדו^ל בירושלמי מלכאס חולל דל"י
כ"ה שם.

דרבו.

מו. וכי אני אשם שרש"י לא קרא
אריסטו ולא ידע דגם החלון השני
צובעים בו, הרי גם לדברי הרב המשיג
רש"י לא ידע דפורפורה אינו "דוחקו
בידים" שיצא דמו ומצד לשון ספר הקנה
אולי היה אפשר לדחוק לומר שמוציאין
הדם אחרי שחיטה לפני מיתה אבל אם
נקבל דהגמ' בשבת איירי בפורפורה ולא
שוחטין אותו בכלל ע"כ ולא איירי שם
בחלון התכלת.

מו. לא מוזכר בירושלמי בהדיא
שלמידים מחלון דמשכן, ואדרבה לפי

גם אם נחל ליטב דברי ספר הקנה עם הגמ' ז"ל דמונתו נאמרו שמתין אורי סייט להולא דמ^ט, אך נאמרו אכתי שריים וקיימים דברי הגמ' דמנה דאית ביה נשמה עפי נחל ליה ומה רק לאחר זמן.

ח. צבע תכלת של תורה כחול כהה מאוד הדומה לשחור. ומקורו: דהא הרמב"ם בכל מקום מכנה את התכלת בכלל השחורים^ט, ואף שכתב הרמב"ם שהוא כרקיע בטוהרו אין כוונתו שהוא נקי מן העבים, או מן האבק כמ"ש בהל' קידוה"ת, אלא ר"ל רקיע בטוהרו היינו כמ"ש בהל' תרומה עד שיטהר הרקיע מן האור, והיינו דטוהרו של רקיע היינו כהרקיע שנעשה חשוך.

ומש"כ הרמב"ם בהל' כלי המקדש דהוא "עצם השמים" ר"ל בזה שגוון התכלת הוא בפלוגתא דתנאי דייא שרקיע בטוהרו היינו שהוא נקי מן האבק וייא שהוא טהור מן האור והיינו כרקיע בלילה. ואילו תכלת הפורפוריא הוא כחול כרקיע בטוהרו

הפ"ם ולפירוש אחד בק"צ שם בדף גב לא היה חלון במדבר.

מח. אין שום שחיטה בפורפורא אלא פוצעין את הקונכיה וחוחכים את השלפוחית שלו.

סח. והרמב"ם באר דתכלת מתחלף עם שחור וכן מבואר בחמש מקומות בחד"ל.

ג. כל זה לא שייך לכוונת אלא לעומק דקדוקי לשונות של הרמב"ם ומי שלא ניחא ליה בזה יכול לחרגם במשנה דברכות "כחול כהה מאוד" כמו שכתב הרב קאפה עיי"ש.

של יום ולא כדעת הרמב"ם בהל' ציצית שהוא כרקיע בטוהרו דהיינו כמו שפירשו כוונתו שנטהר מן האור.

א"כ: כל מעין יממה על הרוח. והרבה יותר נחל לומר דכל הגוונים הכחולים הם אחד להם והם ככלל השחורים^ט, מלהעמיד החוסק הר זה דפי' רקיע נטוהרו היינו כרקיע אחר נחל הסככים. וקטרו דברי הרמב"ם למש"כ "נפלא השמים"^ט ופסיק טר זה פלגתא דמנא. ונאמרו גם למשנה פן זה משנה, כי הוא משנה לפי כמות הלכך והאמר ואפשר לנשואו גם כחול פסוק מנח^ט.

ט. צבעו יתוד עמיד מקלא אילן ואילו הפורפוריא לא מצאנו לו חוזק יותר מקלא אילן.

א"כ: כנר טען הרב הספער שלם היום לנשית הקלא אילן כחמש נדון לנשיה שפטי^ט, ואנו יודעים כי פיקר חזק הלכך נדון לנשיה הוא מלי, וא"כ ז"ל שגדך לנשיה שלהם לא היה הקלא אילן חזק כ"כ פני שהוא חזק ודחוקן שכן הקלא אילן משנה נסתמים הסככים נגמ' שמשנים א"כ. ולגר

גא. איך כחול בהיר נקרא שחור.

גב. אין מראית עצם השמים בלילה פחות מראית עצם השמים מביום ואולי יותר עיין בספר כליל תכלה עמ' של"א.

גג. אבל גר' ולא מתחלף עם שחור דכן ענה לי בעל "חוחם של זהב" לפני כנ' חרשים דהכי עמוק הירוד לו אפשר להבחינו משחור גם מרחוק.

גד. לא כתבתי שתהליך החיזור שביטו אחת מאז ואדרבה כתוב בחוחם של זהב (עמ' 34) שחיזור שביטו נלקח מידע העתיק.

מן דין, יש גם הגדל נמשה מן המרכיבים שלהם שאין לו ידעים אם יש לו השפעה על חזק הלכך.

י. אין לו קונכיה ואינו שבלול.

ומקורו: דהא רש"י^ט פ"י בשבת מאי דאמרינן הפוצע חלון כדי לצבוע בו, דהיינו שדחוקו באצבעותיו ולא רצה לומר שפוצע את הקונכיה אף דבהכי ניחא טפ"י^ט, ועל כרחך דס"ל דכיון דהתם מיירי בחילון התכלת שהרי מיירי בחילון שצובעים בו וחילון התכלת אין לו קונכיה דהא אמרינן שהוא דומה לדג, ומסתמא אין הכוונה שהקונכיה דומה לדג אלא שכל צורת גופו דומה לדג^ט וא"כ אין לו קונכיה.

א"כ: זה דלא כמו שר' לעיל א"כ: דדברי הגמ' ה"ל לא לירי פורפוריא, ואמנם קשיטו מעיקרא ליתא דהא יותר נחל לפרש כפרש"י שדחוקו נאצבעותיו משום המעך דברי הגמ' עם דפסיק הוא שפוט^ט, שאלו לירי רק נמקו הקונכיה זה דבר הפלי נחוק הקונכיה וחזק ההכאה אם יהיה פסיק או לא. ומילתא פסיקא נקט.

נה. וכן מבואר ברמב"ם וביד רמ"ה.

נו. דהכי הוראת לשון פציעה וגם המציאות מצביע על זה.

נד. דהרי אינו דומה לדג דהרי הוא קונכיה.

נח. רש"י עצמו כתב שם דאינו פסיק רישא ובלא"ה לא גר' דשענה כזה יצדיק לידחק כל כך בלשון פציעה ובפרט כשהמציאות מצביע באצבע על הוראת פשטות הלשון.

יא. מקום שנמצא הוא בים כנרת, ואילו הפורפוריא אינו מצוי אלא מסולמות של צור ועד חיפה ובחלקו של זבולון בים הגדול ולא מצאנוהו בים כנרת. ומקור קושיתו: דאי' בזוה"ק שהחלון הוא בים כנרת בחלקו של זבולון. ואף שכבר תמה עיי' ברמ"ק דהא החילון בים הגדול הוא מצוי (כמבואר בגמ') ועוד תימה דהא הכנרת בחלקו של נפתלי כדאי' ביהושע וכן הוא בגמ' (ב"ק פא:), ופי' הרמ"ק דאין כוונת הזוה"ק לים כנרת הגשמי. הא מ"מ כבר נחלק עליו הרמ"ז^ט וביאר שהוא כפשוטו. ומה דמוכח מן הש"ס י"ל דאירי בחלון אחר של תכלת בהירה דהיינו בפורפוריא אך תכלת של ציצית ליתא אלא בים כנרת.

א"כ: כמה הרקיע^ט נדחוקים מהם דברי הוה"ק ה"ל, לנעל פשטות הסוגים ופירוש הרמב"ם נחל טעם של ממש. דרש"י למד מן נמגלה וכן נשנה דלירי נחלון הסככים, וכן הוא פשטות הסוגים. וכבר פירשו הרמ"ק, (והא"ר) לא נמקו פלוג^ט כפני זה דל דברי לירי נאמרו מושגים פלוגים שדבר נחל

נט. וכן העיד בשם הארז"ל וכן מבואר בשמו בליקוטי תורה פ"ר עקב.

ס. כל הסבה לפרש הוהר שלא כפשוטו הוא קושיית הרמ"ק שהגיה שיש רק חלון אחד אבל הוכחנו מג' ראשונים וספר הקנה שיש שנים.

סא. מבואר שם דחלון נמצא בחלקו של נפתלי רק חלקו מתייחס לזבולון מכת החוג עיי"ש וד"ק. ובלא"ה כבר העיד הרמ"ז שהארז"ל פירש כמותו ומי יכול להכחיש עדותו.

הזוה"ק) וזמגילה ו. אי דימר זבולון על נפתלי
 בהא דחלזון בחלקו ואילו כנרת בחלקו של
 נפתלי אי"כ אכתי יש לו לנפתלי את החלזון
 היקר מכל בחלקו, ונחלתו משזבחה גם בזה

יותר מזבולון^{סג}. ובספרי ברכה שגד) אי שהוא
 בימה של חיפה (וי"ג יפו) ומשמע נמי שהוא
 נמלא בין כזב לצור יעו"ש^{סג} סד.

סב. לא כתוב שייתר זבולון רק דיש
 לו להתפרנס מחלזון שהוא יקר ערך.
 וגם לא כתוב חלזון התכלת ובאמת כבר
 כתבנו די"ל דגם חלזון התכלת עולה
 לחלקו.

סג. לא כתוב שם חלזון התכלת.
 סד. כדי לסתור זיהוי של הפורפורה
 מספיק ראייה אחת אמנם נלע"ד דיש י"א.